

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Studijní program: Sociální geografie a regionální rozvoj

Autoreferát dizertační práce

**Alternativní potravinové sítě v postkomunistickém kontextu:
Farmářské trhy a farmářské obchody v Česku**

Mgr. Marie SYROVÁTKOVÁ

Vedoucí práce: Doc. RNDr. Bc. Jana Spilková, Ph.D.

Praha 2016

ABSTRAKT

Vznik farmářských trhů (FT) a farmářských obchodů (FO) v Česku je pokračováním expanze tzv. alternativních potravinových sítí (APS) ze západní Evropy a severní Ameriky, kde se APS rozvíjí již několik dekád. APS jsou vysoce aktuálním tématem, protože reagují na rostoucí obavy z negativních důsledků působení globalizovaného konvenčního potravinového systému na sociální, ekonomické i environmentální aspekty výroby, distribuce a spotřeby potravin. Různé formy APS přitom akcentují různé aspekty udržitelnosti potravinového systému. FT a FO mají primárně zprostředkovávat přímý prodej kvalitních lokálních výrobků od malých výrobců, a tak podporovat místní ekonomiku, rozvoj venkova, ochranu životního prostředí a zlepšovat kvalitu života. Cílem předložené dizertační práce je na základě kombinace kvantitativních a kvalitativních výzkumných metod analyzovat vznik a počátky rozvoje APS ve střední Evropě. Na příkladu Česka, s přihlédnutím ke komunistické minulosti regionu, pak práce hodnotí přínosy APS k budování udržitelnějšího systému výroby a spotřeby potravin i slabé stránky tohoto světového fenoménu v českém kontextu a na základě rozboru poznatků o dosavadním vývoji a současném stavu FO a FT v Česku i srovnání s vývojem v zahraničí poukáže na výzvy, s jakými se APS již dnes potýkají nebo budou potýkat v budoucnu. Zásadními teoretickými problémy pro APS jsou absence jednotné definice APS a protikladné pojetí konvenčních a alternativních potravinových sítí, jež je překážkou pro vzájemné pozitivní působení obou systémů. Hlavním problémem českých FT a FO, s nímž se běžně potýkají i různé formy APS v zahraničí, je konvencionalizace, která spočívá v přebírání praktik typických pro konvenční potravinové sítě, jež však ohrožují autenticitu APS a tím i dosahování udržitelných cílů jim připisovaných. Zároveň však APS čelí konkurenci konvenčních obchodních řetězců, jež se snaží profitovat z popularity principů APS budováním svých kampaní na českém původu a kvalitě. Česká zkušenost potvrzuje pochyby o schopnosti potravinových hnutí závislých na spotřebitelské volbě dosahovat vytyčených udržitelných principů. FT a FO, jež operují na komerční bázi, jsou nuceny vycházet vstříc přáním zákazníků, která jsou často v konfliktu s principy APS. Hlavní přínosy APS je třeba hledat v pozitivním vzoru pro konvenční potravinové systémy a v podnícení veřejné debaty o etice výroby a spotřeby potravin. V kontextu opakovaných incidentů s pochybnou kvalitou potravin a praktikami konvenčních výrobců i prodejců v Česku je třeba ocenit přínos APS motivovat spotřebitele k zájmu o kvalitu potravin. Další výzkum by měl směřovat do důkladného rozboru reálných benefitů, jež APS přináší výrobcům a spotřebitelům, a do identifikace faktorů, které jsou pro úspěch autentických APS klíčové.

Klíčová slova: alternativní potravinové sítě; farmářský trh; farmářský obchod; postkomunistický kontext; udržitelná výroba a spotřeba potravin; Česko; Praha; Irsko

ÚVOD

Farmářské trhy (FT) a farmářské obchody (FO), které se v Česku začaly objevovat s přelomem do druhé dekády 21. století, představovaly v polistopadovém vývoji tuzemské maloobchodní sítě významný zvrát. Zatímco od počátku 90. let až dosud maloobchodní trendy určovaly nově vznikající velkoplošná nákupní zařízení řízená nadnárodními obchodními korporacemi, které jsou symbolem masové spotřeby, poměrně náhle se do popředí zájmu spotřebitelů dostaly kvalitní lokální potraviny vyráběné tradičními postupy. Hlavními kanály, kterými se toto zboží dostává k zákazníkům, se staly FT a FO. Dodnes jsou FT a FO v Česku nejrozšířenějšími typy moderních alternativních potravinových sítí (APS), jejichž hlavním cílem je vyrábět a distribuovat kvalitní potraviny místního původu udržitelným způsobem, který bude výhodný pro výrobce i spotřebitele. Vznik, rozvoj a specifika vývoje FT a FO v Česku stojí v centru zájmu této práce.

Kořeny rozvoje alternativních trendů v zemědělsko-potravinářském systému

APS zahrnují různorodou směs aktivit, které se snaží zajistit udržitelnost potravinového systému nekonvenčními postupy. APS tak reagují na sílící obavy z neudržitelnosti konvenčního potravinového systému. Průmyslové zemědělství, které produkuje potraviny pro konvenční potravinový systém, je primárně kritizováno pro neúměrné dopady na životní prostředí, jeho kritika však zahrnuje i "pozdně kapitalistické obavy o lidská práva, sociální spravedlnost a nespravedlivé obchodní vztahy" (Johnston 2008a v Isenhour 2011, s. 6). APS jsou tak i širší kritikou globalizace a kapitalismu (Feinberg, West, Brockington 2011). Různé typy APS přitom více či méně akcentují různé aspekty udržitelnosti. Některé usilují o spravedlivý obchod, v rámci něhož výrobce obdrží adekvátní odměnu za svoji práci a potraviny navíc budou cenově dostupné pro co nejširší vrstvu spotřebitelů. Další kladou důraz na zemědělskou výrobu šetrnou k životnímu prostředí. Řada hnutí zdůrazňuje podporu místních komunit a udržitelnost venkova. Typickým rysem je zkracování dodavatelských řetězců nebo přímý kontakt mezi výrobcem a spotřebitelem. Specifickou formou APS je samozásobitelství. Zatímco některá hnutí jsou založena na komunitní spolupráci a občanských aktivitách, jiná jsou rozvíjena s pomocí neziskových organizací nebo místních samospráv a další fungují na komerční bázi.

APS reagují na neuspokojivou a paradoxní situaci, ve které se světový zemědělsko-potravinářský systém v současnosti nachází. Na jedné straně se nedaří uspokojit výživové potřeby velké části světové populace žijící v rozvojových zemích, z nichž zhruba 795 milionů trpí podvýživou (FAO 2015), na druhé straně se konvenční zemědělství ve vyspělých zemích potýká s nadprodukcí potravin, kterou řeší např. kvótami na produkci mléka nebo hledá pro zemědělské plodiny jiné využití (např. ve výrobě

biopaliv). Při zajišťování dostatečného množství kvalitní stravy dnes čelí svět řadě výzev (Freibauer a kol. 2011). Velké obavy vyvolává růst světové populace, který v souvislosti s růstem životní úrovně obyvatel světa způsobuje nejen rostoucí poptávku po potravinách jako takovou, nýbrž i vzrůst zájmu o potraviny energeticky náročné na výrobu (především maso), která negativně působí na životní prostředí. Světový potravinový systém ovlivňují i změny klimatu, jejichž stále markantnějším dopadům dnes zemědělský sektor čelí.

Konvenční zemědělská výroba, na jejíž současné problémy APS reagují, prošla v uplynulém století zásadní proměnou, jak na základě regulační teorie demonstrovali Atkins a Bowler (2001). Ke stěžejním změnám došlo po druhé světové válce, kdy se začala rozvíjet intenzivní kapitalisticky řízená industrializovaná zemědělská výroba založená na mechanizaci, hnojení, šlechtění i genetických zásazích a trvalém zdokonalování produkce na základě nových vědeckých poznatků. Nové technologie přinesly výrazné zefektivnění výroby potravin včetně trvanlivých i zcela nových potravin (Atkins a Bowler 2001). Brzy se však začaly objevovat obavy z dopadů moderního industrializovaného zemědělství na životní prostředí i kvalitu jeho produktů. Obavy o bezpečnost průmyslově vyráběných potravin vyvolaly nedávno opakovaně odhalené případy hromadných nákaz zvířat (BSE, ptačí nebo prasečí chřipka). Zároveň panuje nejistota ohledně dopadů dlouhodobé konzumace průmyslově vyráběných potravin na lidské zdraví. Ačkoli výroba potravin se dnes ve vyspělém světě potýká s nezanedbatelnými problémy, paradoxně jsou důsledky průmyslové zemědělské výroby nejvíce ohroženy zranitelné komunity v rozvojovém světě (Isenhour 2011 v Feinberg, West, Brockington 2011), které disponují jen omezenými prostředky, jak jim čelit. APS se snaží na tyto problémy reagovat především důrazem na lokální výrobu a spotřebu potravin, která obnáší nejen zkracování vzdálenosti, ze které potraviny ke spotřebiteli cestují, ale také zkracování dodavatelských řetězců, ideálně ve formě přímého prodeje. Konkrétní uplatnění těchto principů v českém prostředí se věnují publikace Syrovátková, Hrabák, Spilková (2015) a Syrovátková (2016).

APS se svojí činností snaží bojovat i se změnami ve struktuře zemědělského sektoru, jež s sebou industrializace zemědělství přinesla. V průběhu druhé poloviny 20. století se totiž rozvinula duální struktura světového zemědělství (Kloppenburger, Hendrickson, Stevenson 1996), kdy na jedné straně existují malí farmáři a na druhé velké producenti. Středně velké výrobci v podstatě vymizeli (Pierce 1994 a Ilbery, Bowler 1998 v Smithers, Lamarche, Joseph 2008). Zásadní změny se udály i v distribuci a prodeji potravin. Obrovskou moc postupně získaly zemědělsko-potravinářské korporace. Vznik nadnárodních obchodních korporací vedl ke koncentraci rozhodující síly. Podle Carolana (2012) se maloobchod stal „nejmocnějším sektorem celého potravinového systému“ (s. 305). Nerovnováha

v mocenském uspořádání zemědělsko-potravinářského systému je stálým zdrojem kritik, protože nahrává upřednostňování komerčních zájmů před zájmy veřejnými, a stává se proto stěžejní překážkou na cestě ke spravedlivé distribuci kvalitních, cenově a prostorově dostupných potravin mezi obyvateli planety.

Vývoj globálního potravinového systému vyvolává vášnivé debaty o neudržitelnosti průmyslové výroby potravin a jejich masové spotřeby již několik dekád. Vědci, kteří se udržitelností výroby a spotřeby potravin zabývají, opakovaně vyjadřují obavy z důsledků průmyslové zemědělské výroby (Feenstra 1997). Udržitelnost potravinových systémů je dlouhodobě tématem probíraným na mezinárodní scéně včetně orgánů Evropské unie. "Evropa účinněji využívající zdroje" („A resource-efficient Europe“) je stěžejní iniciativou strategie Evropa 2020 („Europe 2020 Strategy“ – European commission 2010), která vytyčuje cíle, jichž chce Evropská unie ve druhém desetiletí 21. století dosáhnout. Iniciativa klade důraz na efektivní využívání přírodních zdrojů, které je nezbytné pro udržitelný rozvoj Evropy, a poskytuje základní rámec pro rozvoj a implementaci politik pro změnu klimatu, energie, dopravu, průmysl, suroviny, zemědělství, rybolov, biodiverzitu a regionální rozvoj. Význam APS dokládá to, že podpora různých forem APS má v rozvojových strategiích Evropské unie své stálé místo (např. systém regionálního značení – European Commission 2015). APS představují jedinečný přístup, který komplexně reaguje na problémy vzešlé z konvenčního průmyslového zemědělství i dominantního systému distribuce a prodeje potravin. Snahy o skloubení etických, ekonomických i environmentálních potřeb planety však pochopitelně naráží na řadu překážek.

APS vedle globálních obav o udržitelnost potravinového systému reflektují i změnu role spotřebitele. Zatímco v předchozí produktivistické fázi ekonomického vývoje se pozornost soustředila na výrobce (Hubbard 2009), v postproduktivistickém období se do centra dění dostává spotřebitel. Beck (1992 cit. v Sassatelli 2006, s. 223 v Isenhour 2011, s. 9-10) dokonce hovoří o tom, že v období pozdní modernity, které v současnosti prožíváme, je demokracie vkládána do rukou spotřebitelů („democracy oriented to consumers“ – Isenhour 2011, s. 10) namísto výrobců, kterým rozhodující úlohu přisuzovalo předchozí (moderní) období. V případě APS hrají významnou úlohu spotřebitelé, jejichž vzdělanost a zájem o „to, co jedí“, vzrůstá. Většina geografických publikací o APS se přitom paradoxně soustředí na produkční část sítí (Venn a kol. 2006). Přestože se řada změn odehrává právě na straně spotřebitelů, rovněž většina geografického výzkumu zkoumá dynamiku produkce potravin (Goodman, Goodman 2009). Na nedostatek pozornosti věnované perspektivě spotřebitelů při zkoumání APS upozorňuje i Tregear (2011). V obdobném duchu Guthrie a kol. (2006) vyzdvihují poptávku spotřebitelů po kvalitních potravinách jako důležitý faktor rozvoje FT, jež považují za

druhou průmyslovou revoluci, která volá po respektu k malým řemeslníkům/výrobcům. Předkládaná práce proto maloobchodní kontext a spotřebitelský pohled považuje za podstatný aspekt APS. Těmto tématům se věnují zvláště publikace Spilková, Fendrychová, Syrovátková (2013) a Syrovátková (2016).

Při studiu českého prostředí se nelze vyhnout otázce vlivu komunistické minulosti na současné Česko. I když Sametová revoluce proběhla před více než 25 lety a česká společnost, politická scéna i národní hospodářství prodělaly od té doby zásadní transformaci, pozůstatky komunistické minulosti jsou stále patrné. Postsocialistické společnosti přitom nejsou primárně nedovyvinuté společnosti, které spějí k západnímu modelu, ale naopak západní společnosti se od nich mohou mnoho naučit (Smith, Jehlička 2007; Jehlička, Kostecký, Smith 2013). Komunistický režim i následná postkomunistická transformace na sebe v jednotlivých zemích braly různou podobu (Herrschel 2007; Illner 1996), takže zatímco v některých oblastech jsou si jednotlivé postkomunistické země podobné (např. relativně nižší míra občanské participace – Howard 2003), v jiných se od sebe tyto státy liší (např. pozice soukromého sektoru na počátku transformačního období – více viz Syrovátková 2016). Pro Česko je z aspektů souvisejících s APS charakteristický nízký podíl soukromých zemědělců (Bičík, Jančák 2005) a výrazně nadprůměrná velikost farmy v evropském měřítku. V roce 2005 činila průměrná rozloha obdělávané půdy na českých farmách 84,2 ha, zatímco v Evropské unii 11,9 ha (Directorate-General for Agriculture and Rural Development 2008). Problematice struktury zemědělského sektoru v Česku a jeho vlivu na rozvoj FT a FO se věnuje publikace Syrovátková, Hrabák, Spilková (2015).

Rozvoj APS představuje zajímavý zvrát v kontextu polistopadového vývoje tuzemské maloobchodní sítě. Podřadné postavení maloobchodu v rámci socialistického hospodářství a následný transformační rozvoj v Česku vedly k dominantnímu postavení nadnárodních korporací na maloobchodním trhu, s tím souvisejícímu značnému rozšíření moderních velkoplošných nákupních zařízení a relativně vysokému počtu těchto zařízení na obyvatele ve srovnání se zeměmi Visegrádské čtyřky. Podle údajů společnosti CBRE mělo Česko v roce 2014 320 m² nákupních ploch na obyvatele, zatímco Slovensko pouhých 280 m², Polsko 260 m² a Maďarsko 215 m² (Vokurková 2014) a v blízké budoucnosti se změna trendu neočekává. Díky překotné postkomunistické transformaci prošel maloobchodní sektor v průběhu dvou desetiletí proměnou od sektoru kontrolovaného státem charakterizovaného nedostatečnými nákupními kapacitami i neuspokojivým sortimentem v dynamické vyspělé odvětví převážně řízené nadnárodními obchodními korporacemi a disponující hojností nejmodernějších nákupních zařízení (Spilková 2012). Vznik FT a FO představuje významnou kvalitativní změnu

v polistopadovém maloobchodním vývoji. Počátky rozvoje FT v Česku se zabývá publikace Spilková, Fendrychová, Syrovátková (2013).

Rozvoj APS souvisí i se změnami spotřebitelských preferencí, které se přesouvají od kvantity ke kvalitě. Spotřební chování Čechů se významně proměňovalo po celou transformační éru. Zvláště u mladé generace Čechů se rychle rozvinulo spotřebitelské chování typické pro vyspělé země západní Evropy (Friedlanderová, Tuček 2000). Některá specifika si však čeští spotřebitelé zachovali. Z hlediska spotřebitelského chování je pro konzumenty z postkomunistických zemí typická především významná cenová orientace, jak dokládá studie Horské, Üргеové a Prokeinové (2011), podle nichž jsou obyvatelé Polska, Slovenska a Česka typickými cenově citlivými zákazníky. FT a FO se však v Česku staly populárními i přes vyšší cenovou citlivost českých spotřebitelů. Cenová citlivost je přitom natolik významným rysem spotřebitelských preferencí Čechů, že je jí připisován podíl na poklesu kvality potravin na českém trhu v posledních dvou dekadách, protože obchodní řetězce jsou obviňovány z přílišného tlaku na snižování ceny výrobků, čímž producenty nutí snižovat výrobní náklady i za cenu používání méně kvalitních surovin (Syrovátková 2016). Část českých spotřebitelů na neuspokojivou kvalitu potravin v konvenční obchodní síti reaguje poptávkou po kvalitních farmářských potravinách. Vlivem cenové citlivosti českých zákazníků na rozvoj APS se zabývá publikace Syrovátková (2016).

Cíle práce

Předkládaná práce se zabývá alternativními potravinovými sítěmi (APS) v postkomunistickém kontextu, konkrétně se zaměřuje na rozvoj FT a FO v Česku, které prosazují především lokální výrobu a spotřebu potravin. Následující kapitola přibližuje konkrétní cíle dizertační práce.

Novodobé APS se do Česka rozšířily ze zemí západní Evropy a severní Ameriky. V některých těchto zemích přitom APS v různých formách působily i po několik dekad, než se s nimi seznámili čeští spotřebitelé. Delší historie APS v těchto zemích umožňuje těžit z poměrně rozsáhlé odborné zahraniční literatury zabývající se tímto fenoménem. Na druhou stranu existuje jen velmi málo literatury o APS v zemích střední a východní Evropy, kde se APS začaly rozvíjet teprve nedávno. Srovnání s poznatky ze západoevropských zemí mimo jiné umožňuje využít zkušenosti, jak se APS vyrovnávají s méně příznivými obdobími ekonomického vývoje.

1. Práce si proto klade za cíl na příkladu Česka prohloubit poznání o podobě fenoménu APS v zemích střední Evropy s přihlédnutím ke komunistické minulosti regionu. Záměrem práce přitom je nejen rozbor problematiky v českém prostředí, ale i rozšíření záběru práce

o mezinárodní perspektivu studiem zkušeností z irských FT a vyvozením ponaučení pro české prostředí.

Výroba potravin má zásadní vliv na využití půdy (Feinberg, West, Brockington 2011). Jejich distribuce navíc definuje prostorové vztahy mezi městem a venkovem. Spotřebitelské preference ve výběru potravin podléhají nejen geografickým podmínkám lokalit, ale jsou i kulturně podmíněné. Potravinový systém proto představuje vysoce komplexní soustavu, která si vyžaduje celistvé uchopení problematiky, které nabízí právě geografie. Předkládaná práce chce tedy přispět ke geografické tradici komplexního studia, které zohledňuje různé aktéry, rysy a faktory ovlivňující prostředí českých FT a FO. V duchu doporučení Tregear (2011) tato práce rozšiřuje poznání o APS o nová teoretická východiska. Práce stojí na pomezí geografie maloobchodu a spotřeby, zemědělství a výroby potravin, ale dotýká se i rozvoje venkova, městského plánování a udržitelnosti venkovských i městských komunit. Zahrnuje perspektivu spotřebitelů, distributorů a prodejců potravin, ale zkoumá také výrobní potenciál českého zemědělského sektoru uspokojovat poptávku po lokálních kvalitních potravinách.

2. Na základě komplexní geografické analýzy problematiky FT a FO v Česku, která vychází v zásadě z geografie maloobchodu a spotřeby, avšak pracuje i s poznatky geografie zemědělství a rozvoje venkova, si tato práce klade za cíl zhodnotit přínosy APS k budování udržitelnějšího systému výroby a spotřeby potravin v českém kontextu.

Konvenční potravinový systém moderní doby je plně globalizovaný a v rámci uspokojování hladu a chutí světové populace dochází k přesunům semen a sazenic, krmiv, potravin a surovin potřebných pro jejich výrobu napříč zeměkoulí. Naproti tomu APS se snaží o tzv. relokazaci („relocalization“ – Sage 2012, s. 3) jídla, která klade důraz na geograficky blízkou výrobu i spotřebu potravin při zajištění spravedlivých odměn pro výrobce a zachování vysoké kvality potravin za přijatelné ceny. Přesto i APS podléhají tržním zákonitostem (Tregear 2011) a musí čelit tlakům na snižování cen, zvyšování konkurenceschopnosti rozšiřováním sortimentu o zboží neodpovídající principům APS a udržení přitažlivosti pro zákazníky i přes sezónnost místní zemědělské výroby.

3. Předložená práce proto chce na základě poznatků o dosavadním vývoji a současném stavu FO a FT v Česku i srovnání s vývojem v jiných zemích poukázat na výzvy, s jakými se tyto sítě již dnes potýkají nebo budou potýkat v budoucnu, čímž umožňuje lépe porozumět možnostem APS dosahovat udržitelných principů, jež si vytyčily.

Struktura práce

Předložená práce se po úvodu a vymezení cílů práce soustředí na rozbor teoreticko-metodologického rámce pro studium APS, v rámci něhož rozebírá především problém chybějící jednotné definice APS a související problematiku dichotomického vymezení alternativních a konvenčních potravinových sítí. Součástí kapitoly je i rozbor geografických východisek práce a datových zdrojů pro studium APS. Třetí kapitola nejprve v krátkosti přiblíží okolností vzniku FT a FO v Česku a poté se soustředí na výchozí principy APS (tj. lokální koncept a přímý prodej), které jsou stěžejní pro empirické studie tvořící praktickou část této práce. Protože v rozvoji APS hrají významnou úlohu spotřebitelé a jejich požadavky, zabývá se kapitola i motivacemi spotřebitelů pro upřednostňování APS. Kapitulu uzavírá pojednání o vztahu města a venkova, který se APS snaží oživit. Ve čtvrté kapitole autorka identifikuje hlavní výzvy, kterým koncept APS čelí, tj. obavy z konvencionalizace APS a také jejich sociální exkluzivitu. Pátá kapitola rozebírá přínosy připisované APS i slabé stránky tohoto konceptu. Šestá kapitola diskutuje budoucnost APS. Sedmá kapitola přináší přehled odborných publikací, které tvoří empirickou část předložené práce. Závěrečná osmá kapitola shrnuje specifika vývoje APS v Česku a diskutuje jejich budoucnost v českém kontextu.

PŘEDSTAVENÍ PUBLIKACÍ

Následující kapitola představuje odborné články, které tvoří empirickou část předložené práce. První publikace se zabývá počátky vzniku FT v Česku. Specifika vývoje FT v tuzemsku zkoumá z pohledu zákazníků i provozovatelů FT. Druhá publikace studuje strukturu zemědělského sektoru v Česku z hlediska potenciálu pro zásobování českých FT. Třetí publikace vychází z irské zkušenosti s FT a zabývá se faktory, které ohrožují jejich autenticitu. Čtvrtá publikace se věnuje zvláštnostem fenoménu FO v Česku z pohledu jejich provozovatelů; sleduje, s jakými překážkami se jejich provozovatelé potýkají a jak přistupují k základním principům APS, jako je lokální koncept nebo přímý prodej.

Farmářské trhy v Praze: nová výzva v městském nákupním prostoru

Text s názvem „Farmers' markets in Prague: a new challenge within the urban shopping landscape“ (Spilková, Fendrychová, Syrovátková 2013) se zabývá počátky rozvoje FT v Česku, z nichž první se objevily již na konci roku 2009. Rozvoj FT je přitom v kontrastu k nedávné zásadní transformaci maloobchodu, která následovala po socialistické éře, jež trpěla nedostatečnými nákupními příležitostmi. Zatímco v transformačním období se rozvíjel masový způsob nakupování v nově vznikajících velkoplošných nákupních zařízeních, rozvoj FT dokládá rozmach opačného spotřebitelského trendu, který upřednostňuje kvalitu, lokální produkty a intimní atmosféru při nakupování.

Zatímco zahraniční FT i další formy APS bývají často obviňovány ze sociální exkluzivity, průzkum provedený na pražských trzích neprokázal signifikantní míru sociálního vyloučení. Mezi příjmem domácnosti a pravděpodobností nakupovat na FT neexistuje přímá souvislost. K faktorům, které ovlivňují, zda spotřebitel bude nakupovat na FT, patří osobní chutě, zájem o zdravé stravování a o ochranu životního prostředí i dopravní dosažitelnost FT. Ačkoli čeští spotřebitelé jeví menší zájem o environmentální otázky nebo podporu komunitám ve srovnání se zákazníky FT v zahraničí, nakupování na FT určitou etickou dimenzi obnáší i v Česku. Hlavní motivací je nicméně přístup ke kvalitnějším potravinám, kterou podle zpráv v médiích konvenční řetězce v Česku ne vždy nabízejí. Zákazníci oceňují i přátelskou neformální atmosféru FT.

Provedené šetření odhalilo, že rozvoj APS je v tržním prostředí postsocialistické ekonomiky poháněn odlišnými faktory než v zemích západní Evropy a severní Ameriky, odkud se APS do Česka rozšířily. Neexistují však důkazy o specifické sociální konstrukci jednotlivých trhů a jejich zákaznická struktura

závisí spíše na samotném umístění trhu v rámci městské struktury. Čeští spotřebitelé vítají FT jako jedinečný nákupní zážitek, který během éry velkoplošných nákupních zařízení během postkomunistické transformace téměř vymizel. České spotřebitelské návyky se posouvají k etičtějším hodnotám, příčiny a okolnosti tohoto procesu se však od Západu odlišují, protože jsou odrazem specifických podmínek postsocialistické ekonomiky a společnosti.

Hlavní přínos článku spočívá v tom, že zachycuje situaci na začátku rozvoje FT v Česku, výsledky tedy odhalují počáteční potíže, kterým FT čelily. Z geografického hlediska je cenné, že článek zkoumal vztah mezi vnitřní strukturou a organizací města a charakterem FT. Užitečné jsou i vhledy do sociodemografických charakteristik zákazníků FT, na základě nichž lze říci, že pražské FT netrpí významnou sociální exkluzivitou. Důležitým rysem článku je, že kombinuje hodnocení FT z hlediska jejich zákazníků i organizátorů, což umožňuje komplexnější porozumění danému fenoménu.

Lokální výzva farmářských trhů: potenciál místní výroby potravin pro nově vznikající farmářské trhy v Česku

Článek „Farmers' markets' locavore challenge: The potential of local food production for newly emerged farmers' markets in Czechia“ (Syrovátková, Hrabák, Spilková 2015) se zabýval skutečným potenciálem českého zemědělství zásobovat nedávno vzniklou sítí FT. FT v Česku se vyvinuly v reakci na rostoucí poptávku po lokálních a kvalitních produktech ze strany městských spotřebitelů. Během třech let od vzniku prvních FT v celé zemi vzniklo zhruba 170 FT. Ačkoli se zdá, že FT nabízejí rostoucí skupině malých farmářů slibnou šanci k zahájení udržitelného podnikání, předchozí výzkum ukázal, že organizátoři FT se potýkají s nedostatkem potenciálních dodavatelů (Spilková, Perlín 2013). Kritickým faktorem pro další rozvoj FT v Česku se proto zdá být především malá důvěra farmářů ve vlastní marketingové schopnosti a jejich obavy z toho, zda by se zásobováním FT mohli uživit i přes jejich sezónní provoz.

Využití půdy z hlediska pěstování plodin odpovídá přírodnímu potenciálu daných oblastí, zatímco rozmístění právních forem zemědělských podniků je dáno spíše historickým vývojem. České zemědělství nabízí vcelku slibný potenciál pro zásobování rozvíjejících se FT. Rostlinné i živočišné výrobě se věnuje poměrně velké množství malých farmářů. Mnoho z nich se nachází v blízkosti větších měst, lze je tedy označit za příměstské zemědělce, kteří jsou pro FT zásadní. Rovněž sektor malých farmářů, kteří sami zpracovávají svoje produkty, naznačuje dobré vyhlídky pro zásobování FT. Nelze ovšem opomenout, že oficiální statistická data teoreticky indikují vysoký počet malých farmářů,

pro které ve skutečnosti není zemědělská výroba hlavním zaměstnáním, a proto mají jen malý potenciál vybudovat výdělečné podnikání.

V praxi je přímý prodej vlastních produktů na FT jediným zdrojem příjmů jen pro malou část stánkařů. Mnoho farmářů si udržuje vazby na konvenční obchodníky, i když se stanou prodejci na FT. Vzhledem ke komunistické minulosti země zůstávali farmáři i v transformačním období dlouho „pouhými“ producenty, kteří svoje produkty prodávali velkým zpracovatelům a obchodníkům. Farmáři tak mohou pociťovat nedostatek zkušeností s prodejem a marketingovými strategiemi, a proto se obávat vstupu do neznámého obchodního prostředí. Organizátoři FT na druhou stranu musí pečlivě kontrolovat původ zboží, které se na jejich FT prodává, aby nedocházelo k podvodům s původem farmářských produktů.

Hlavní přínos článku leží v analýze FT z pohledu potenciální nabídky zboží pro FT, která doposud nebyla v Česku realizována. Z metodologického hlediska je cenné, že studie vychází z kvantitativní analýzy oficiálních statistických dat, která se ve výzkumu APS vyskytuje zřídka. Článek také předkládá ukázkou překotné adaptace střeoevropské společnosti na podmínky volného trhu v jedné konkrétní oblasti hospodářství a přináší podrobnosti o těžkostech, kterým české FT čelí. Důležitým zjištěním je, že český zemědělský sektor má potenciál zásobovat rozvíjející se síť FT, i když malí zemědělci čelí při svém hospodaření řadě překážek způsobených nejen konkurencí ze strany velkých agropodniků, ale i komunistickým odkazem a platnou legislativou.

Hrozba pro autenticitu farmářských trhů: ponaučení z Irska

Článek “Authenticity threats on farmers' markets: a lesson gained from Ireland” (Syrovátková, Spilková 2015) se zaměřuje na trendy v praxi FT, které ohrožují jejich autenticitou, jež je strategická pro budoucnost FT. Na základě rozboru těchto trendů v praktikování FT předkládá článek poučení využitelná v praxi českých FT. Článek vychází ze studie provedené na irských FT, které v porovnání s českými FT existují delší dobu, a jsou proto zdrojem cenných zkušeností.

V Irsku i v Česku je všeobecná nedůvěra v konvenční potravinové řetězce jedním z hlavních faktorů, které stojí za úspěchem FT. V praxi českých i irských FT se rovněž objevují obdobné praktiky, které jsou v rozporu s udržitelnými principy spojovanými s APS. V Česku jsou pak některé tyto praktiky navíc kombinovány s faktory, které souvisí s komunistickým dědictvím země. Mezi obecné problematické praktiky, které se objevují na FT v Česku i Irsku, patří sociální exkluzivita a konvencionalizace. FT jsou dlouhodobě obviňovány ze sociální výlučnosti způsobené vysokými

cenami, jež jsou důsledkem požadavku na autenticitu FT (kvalitní ingredience, velká část ruční práce, lokální původ surovin a zpracování). Tyto praktiky jsou však v rozporu s podstatou APS, která si zakládá na rovném přístupu ke kvalitním potravinám.

Na FT se také nečíska objevuje tendence k tzv. konvencionalizaci (ústupky od principů FT). Ta vyvolává obavy z převzetí negativních aspektů konvenčních potravinových řetězců, a tím i ze ztráty autenticity FT. Na druhou stranu konvencionalizace zvyšuje atraktivitu FT, která je pro jejich úspěch zásadní. Irské i české FT tak nečíska lákají zákazníky nelokálními a exotickými potravinami, hotovým jídlem do ruky a zábavními možnostmi. Faktory související s postkomunistickým dědictvím zahrnují především podkopávání autenticity FT incidenty, kdy došlo k podvodům s původem potravin prodávaných na FT, a obavy o dlouhodobou životaschopnost FT s ohledem na praktiky v řízení FT (především malé zapojení farmářů do organizace FT, které tak často reflektuje spíše zájmy organizátorů než výrobců) a na nevhodnou strukturu zemědělského sektoru.

Hlavní přínos článku spočívá v představení zjištění ze dvou různých geografických kontextů v jednom textu. Irská zkušenost umožňuje formulovat závěry, jež pomáhají lépe porozumět problémům, s nimiž se potýkají české FT. Např. bližší pohled na překážky, se kterými se potýkají irští stánkaři, umožňuje lépe porozumět malému zájmu českých producentů stát se prodejci na FT. Článek také potvrzuje, že při hodnocení schopnosti FT dostát principům, které jsou jim přisuzovány, je třeba vzít v úvahu politický a socioekonomický kontext, protože tradice ve (formálních i neformálních) způsobech získávání potravin, ekonomická situace i podmínky zemědělské produkce jsou geograficky různorodé.

Adaptace konceptu lokálních potravin v postkomunistickém kontextu:

farmářské obchody v Česku

Článek "The adoption of a local food concept in post-communist context: Farm shops in Czechia" (Syrovátková 2016) se zabývá rozvojem FO v postkomunistickém kontextu a zkoumá, jakým způsobem jsou v Česku uplatňovány základní principy APS jako kvalita potravin, podpora drobným farmářům, krátké dodavatelské řetězce, spravedlivé jednání s farmáři a sociální spravedlnost typická pro AFN z pohledu provozovatelů FO v Česku. Krátce po otevření prvního FO v roce 2010 se FO v Česku staly samostatným fenoménem s nezávislými obchody i sítěmi či řetězci FO.

Přestože se vývoj FO v Česku ubírá obdobným směrem jako v zemích bez komunistické zkušenosti, je proces jejich rozvoje v tuzemsku ovlivňován komunistickou minulostí země, jejímž důsledkem je specifická struktura zemědělského sektoru a částečně také poptávka spotřebitelů po kvalitních potravinách. Ta souvisí s kritizovanou kvalitou potravin v konvenční obchodní síti, která je přičítána vysoké cenové citlivosti velké části české populace během transformačního období. Zatímco poptávka spotřebitelů po kvalitních potravinách přispěla k rozvoji lokálního potravinového hnutí v Česku, nevhodná struktura zemědělského sektoru s malým množstvím drobných farmářů vývoj FO spíše brzdí a přispívá ke skutečnosti, že čeští provozovatelé FO fungují většinou jako prostředníci mezi výrobcí a spotřebiteli v kontrastu k českým FT, které primárně umožňují prodej zboží od výrobce přímo spotřebiteli.

Čeští provozovatelé FO jsou nicméně dobře obeznámeni s udržitelnými principy lokálního konceptu. Navíc se otevřeně distancují od neetických praktik, kvůli kterým jsou dlouhodobě kritizováni velcí obchodníci působící v Česku. Definice lokálního původu je mezi českými provozovateli FO chápána různorodě a pohybuje od lokální po národní úroveň, čímž se tuzemská praxe nijak neliší od praktik zjištěných v zahraničí (Ilbery, Maye 2006).

Hlavní přínos práce spočívá v tom, že se studie jako první v Česku věnuje pohledu provozovatelů FO na jejich podnikání. Tento přístup umožňuje lépe porozumět specifickému způsobu uspořádání FO v Česku, které sice fungují na principech krátkých dodavatelských řetězců tím, že nakupují zboží přímo od výrobců bez využívání prostředníků, zároveň však vytváří nabídku většího množství zboží od různých výrobců na jednom místě. Jelikož farmáři, kteří provozují vlastní FO, se potýkají s nemalými překážkami, má český typ FO, který je zaměřen výhradně na prodej, určitý potenciál k růstu, protože má i své výhody. Nelze přitom však podceňovat hrozbu konvencionalizace FO, které jsou vedeny obchodníky bez vlastních zkušeností s farmařením.

ZÁVĚR

Cílem předložené dizertační práce bylo prozkoumat vznik a počátky rozvoje alternativních potravinových sítí ve střední Evropě na příkladu Česka s přihlédnutím ke komunistické minulosti regionu, zhodnotit přínosy APS k budování udržitelnějšího systému výroby a spotřeby potravin i slabé stránky tohoto světového fenoménu v českém kontextu a na základě rozboru poznatků o dosavadním vývoji a současném stavu FO a FT v Česku i srovnání s vývojem v zahraničí poukázat na výzvy, s jakými se APS již dnes potýkají nebo budou potýkat v budoucnu.

Teoretická část dizertace pojednává o základních principech APS a souvisejících problematických aspektech, které jsou stěžejní pro jejich úspěšný vývoj v českém kontextu. Empirický výzkum provedený v rámci dizertace byl zaměřen na následující klíčová témata českých FT a FO: lokální původ, přímý prodej, postoje spotřebitelů k FT a FO, vztah města a venkova v rámci APS a také jejich vliv na rozvoj venkova. Hlavní přínos práce spočívá obecně v komplexním geografickém pojetí problematiky a konkrétně v kombinaci přístupů z geografie maloobchodu, zemědělství a venkova. Práce umožňuje sledovat vznik FT a FO v Česku na pozadí proměn spotřebního chování Čechů, které s sebou přinesl přechod od centrálně plánované k tržní ekonomice, a rozšiřuje poznatky o další etapě vývoje české maloobchodní sítě, jež je pokračováním nedávné překotné postkomunistické transformace maloobchodní sítě v tuzemsku.

Podle závěrů uskutečněných výzkumů sehrává dědictví socialistického hospodaření i více jak dvacet let po Sametové revoluci v rozvoji FT a FO svoji roli jak ve zděděné struktuře zemědělského sektoru s relativně malým podílem malých farmářů, kteří jsou typickými dodavateli FT a FO (Syrovátková, Hrabák, Spilková 2015), tak i ve spotřebitelském chování, které v reakci na problematickou kvalitu potravin v konvenční obchodní síti poptávku po kvalitních potravinách vyvolalo (Syrovátková 2016). Vedle spotřebitelů nespokojených s kvalitou potravin v konvenční obchodní síti byli dalším hybatelem rozvoje FT a FO v Česku drobní čeští zemědělci hledající nové prodejní kanály (Syrovátková 2016), protože velké obchodní řetězce, které se během transformačního období staly rozhodující silou českého maloobchodu, o spolupráci s nimi nejevily zájem. Ve vývoji českých FT a FO i v jejich organizačním uspořádání sehrává svoji roli i chybějící tradice občanské angažovanosti, již socialistické období přerušilo, a která je v zemích s delší tradicí APS typickým hybatelem jejich rozvoje. Na základě realizovaných šetření lze za největší výzvy pro budoucí vývoj FT a FO v Česku považovat především hrozbu ztráty autenticity APS plynoucí z jejich konvencionalizace, která se vyznačuje přejímáním praktik typických pro konvenční potravinové systémy.

Studium APS i vyhodnocení přínosu APS k budování udržitelnějšího systému výroby a spotřeby potravin komplikuje absence obecně platné definice APS a jejich podtypů. Běžně užívané statistické kategorie jen málokdy reflektují specifika APS, a proto se potýkáme i s nedostatkem kvantitativních studií na toto téma. Vědecký výzkum zaměřený na APS musí spoléhat na primární sběr dat v rámci případových studií, což ztěžuje možnosti komparace závěrů z různých studií, jak dokládá i tato práce (Syrovátková, Spilková 2015). Absence jednotné definice APS je odvislá od stále probíhajícího dynamického vývoje APS (Jarosz 2008) i od různorodosti přístupů, které APS zahrnují. Velká diverzita typů APS zároveň odpovídá i různorodosti geografických kontextů, ve kterých APS působí. S problémem chybějící definice APS souvisí i komplikace plynoucí z protikladného pojetí alternativních a konvenčních potravinových sítí, jež je překážkou pro jejich vzájemné pozitivní působení.

Přestože závěry provedených výzkumů poukazují na nepopiratelný vliv komunistické minulosti na iniciační fázi vývoje FT a FO v Česku i na některé aspekty jejich dalšího rozvoje, směřují české FT a FO ve vývoji obdobným směrem jako jejich protějšky v zahraničí. Rozvoj FT a FO v Česku je pokračováním expanze APS z jiných zemí a potvrzuje silný vliv západní kultury na tuzemský vývoj po pádu železné opony. Výstupy předložené dizertační práce potvrzují potřebu studia fenoménů s respektem ke geografickému kontextu včetně jejich komparace, již tato práce mimo jiné předkládá (Syrovátková, Spilková 2015). Dalším důležitým momentem v rozvoji poznání o APS bude srovnání jejich vývoje v Česku s jinými postkomunistickými zeměmi, kam APS také postupně expandují.

Rozvoj APS v Česku od počátku charakterizuje nezkušenost úřadů s takovým typem výroby a distribuce potravin. Bude proto zajímavé sledovat, jak český trh s lokálními potravinami ovlivní legislativní změny v definování českého původu avizované MZe ČR (Kučera 2015), jehož vhodnost je v současnosti zpochybňována prodejci i spotřebiteli (Syrovátková 2016). Po prvotním rozvoji a růstu lze říci, že FT a FO v Česku nepředstavují pouhý krátkodobý trend, ale je třeba chápat je jako nedílnou součást české maloobchodní sítě. Zájem Čechů o kvalitní potraviny místního původu je výrazným rysem současných tuzemských spotřebitelských trendů. Z hlediska dalšího vývoje FT a FO v Česku budou vedle změn v politických nařízeních a v zemědělsko-potravinářských odvětvích hrát důležitou úlohu i nové spotřebitelské trendy, které do Česka přijdou ze zemí západní Evropy a severní Ameriky, z nichž k nám většina nových módních vln přichází. APS v Česku představují mimořádně dynamický systém, který se neustále vyvíjí, a proto i v blízké době jistě nabídne nové podněty k výzkumu, ať již na straně výrobců potravin, jejich prodejců nebo spotřebitelů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ATKINS, P., BOWLER, I. (2001): Food in society. Economy, culture, geography. Arnold, London, 344 s.

BIČÍK, I., JANČÁK, V. (2005): Transformační procesy v českém zemědělství po roce 1990. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 88 s.

BLOOM, J. D., HINRICHS, C. C. (2011): Moving local food through conventional food system infrastructure: Value chain framework comparisons and insights. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 26, č. 1, s. 13-23.

BROWN, A. (2002): Farmers' market research 1940–2000: An inventory and review. *American Journal of Alternative Agriculture*, 17, č. 4, s. 167–176.

CAROLAN, M. (2012): *The Sociology of Food and Agriculture*. Routledge, London and New York, 336 s.

DETRE, J. D., MARK, T. B., MISHRA, A. K., ADHIKARI, A. (2011): Linkage Between Direct Marketing and Farm Income: A Double-Hurdle Approach. *Agribusiness*, 27, č. 1, s. 19–33.

DIRECTORATE-GENERAL FOR AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT (2008): Rural development in the European Union – Statistical and economic information.

[Http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/rurdev2008/RD_Report_2008.pdf](http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/rurdev2008/RD_Report_2008.pdf) (Staženo 15. 5. 2013.)

EUROPEAN COMMISSION (2015): Geographical indications and traditional specialities.

[Http://ec.europa.eu/agriculture/quality/schemes/index_en.htm](http://ec.europa.eu/agriculture/quality/schemes/index_en.htm) (Staženo 12. 12. 2015.)

EUROPEAN COMMISSION (2010): A resource-efficient Europe – Flagship initiative of the Europe 2020 Strategy. [Http://ec.europa.eu/resource-efficient-europe/](http://ec.europa.eu/resource-efficient-europe/) (Staženo 12. 12. 2015.)

FAO (2015): The State of Food Insecurity in the World 2015. Meeting the 2015 international hunger targets: taking stock of uneven progress. Food and Agriculture Organization of the United Nations. [Www.fao.org/3/a-i4646e.pdf](http://www.fao.org/3/a-i4646e.pdf) (Staženo 12. 12. 2015.)

FEENSTRA, G. W. (1997): Local food systems and sustainable communities. *American Journal of Alternative Agriculture*, 12, č. 1, s. 28-36.

FEINBERG, R., WEST, P., BROCKINGTON, D. (2011): Introduction: Environment, Society, and Food. *Environment and society: Advances in Research*, 2, č. 1, s. 1-4.

FENDRYCHOVÁ, L. (2015): „Jiná“ geografie alternativních potravinových sítí: farmářské trhy jako cestující concept. Dizertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 204 s.

FREIBAUER, A., MATHIJS, E., BRUNORI, G., DAMIANOVA, Z., FAROULT, E., GIRONA I GOMIS, J., O'BRIEN, L., TREYER, S. (2011): The 3rd SCAR Foresight Exercise. Sustainable food consumption and production in a resource-constrained world. European Commission – Standing Committee on Agricultural Research (SCAR).

https://ec.europa.eu/research/agriculture/scar/pdf/scar_feg3_final_report_01_02_2011.pdf
(Staženo 12. 12. 2015.)

FRIEDLANDEROVÁ, H., TUČEK, M. (2000): Češi na prahu nového tisíciletí. Slon, Median, Praha, 224 s.

GOODMAN, D. (1999): Agro-food studies in the age of ecology: nature, corporeality, bio-politics. *Sociologia Ruralis*, 39, č. 1, s. 17-38.

GOODMAN, D., GOODMAN, M. (2009): Alternative Food Networks. In: Kitchin, R., Thrift, N.: *International Encyclopedia of Human Geography*, Elsevier, Oxford, s. 208-220.

GUTHRIE, J., GUTHRIE, A., LAWSON, R., CAMERON, A. (2006): Farmers' markets: The small business counter-revolution in food production and retailing. *British Food Journal*, 108, č. 7, s. 560–573.

HERRSCHEL, T. (2007): Between difference and adjustment – The re-/presentation and implementation of post-socialist (communist) transformation. *Geoforum*, 38, č. 3, p. 439–444.

HOLLOWAY, L., KNEAFSEY, M., COX, R., VENN, L., DOWLER, E., TUOMAINEN, H. (2007): Possible food economies: other food networks and the constitution of “alternative” producer-consumer relations. In: Maye, D., Holloway, L., Kneafsey, M.: *Alternative Food Geographies: representation and practice*, Elsevier, Oxford, s. 77-93.

HORSKÁ, E., ÜRGEOVÁ, J., PROKEINOVÁ, R. (2011): Consumers' food choice and quality perception: Comparative analysis of selected Central European countries. *Agricultural Economics – Czech*, 57, č. 10, s. 493–499.

HOWARD, M. M. (2003): *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 206 s.

HUBBARD, P. (2009): Consumption. In: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S.: The Dictionary of Human Geography. 5th edition. Wiley-Blackwell, Oxford, 1072 s.

ILBERY, B., MAYE, D. (2006): Retailing local food in the Scottish–English borders: A supply chain perspective. *Geoforum*, 37, č. 3, s. 352–367.

ILLNER, M. (1996): Post-communist transformation revisited. *Czech Sociological Review*, 4, č. 2, s. 157–169.

ISENHOOR, C. (2011): Can consumer demand deliver sustainable food? Recent research in sustainable consumption policy and practice. *Environment and society: Advances in Research*, 2, č. 1, s. 5-28.

JAROSZ, L. (2008): The city in the country: Growing alternative food networks in Metropolitan areas. *Journal of Rural Studies*, 24, s. 231-244.

JEHLIČKA, P., KOSTELECKÝ, T., SMITH, J. (2013): Food Self-Provisioning in Czechia: Beyond Coping Strategy of the Poor: A Response to Alber and Kohler's 'Informal Food Production in the Enlarged European Union' (2008). *Social Indicators Research*, 111, č. 1, s. 219-234.

KIRWAN, J. (2004): Alternative strategies in the UK agro-food system: interrogating the alterity of farmers' markets. *Sociologia Ruralis*, 44, č. 4, s. 395-415.

KLOPPENBURG, J., HENDRICKSON, J., STEVENSON, G. W. (1996): Coming into the foodshed. *Agriculture and Human Values*, 13, č. 3, s. 33-42.

KUČERA, P. (2015): Konec českých potravin z Polska. Pravidla pro označení původu se zpřísní, rozhodla vláda. *Aktuálně.cz*, *Economia*, a.s. [Http://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/konec-ceskych-potravin-z-polska-pravidla-pro-oznaceni-puvodu/r~c77ea654a7d511e5bfa90025900fea04](http://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/konec-ceskych-potravin-z-polska-pravidla-pro-oznaceni-puvodu/r~c77ea654a7d511e5bfa90025900fea04) (Staženo 24. 1. 2016.)

MARSDEN, T., BANKS, J., BRISTOW, G. (2000): Food Supply Chain Approaches: Exploring their Role in Rural Development. *Sociologia Ruralis*, 40, č. 4, s. 421-438.

MCEACHERN, M. G., WARNABY, G., CARRIGAN, M., SZMIGIN, I. (2010): Thinking locally, acting locally? Conscious consumers and farmers' markets. *Journal of Marketing Management*, 26, č. 5-6, s. 395-412.

MURPHY, A. J. (2011): Farmers' markets as retail spaces. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 39, č. 8, s. 582-597.

RENTING, H., MARSDEN, T., BANKS, J. (2003): Understanding alternative food networks: exploring the role of short food supply chains in rural development. *Environment and Planning A*, 35, č. 3, s. 393-411.

RENTING, H., SCHERMER, M. ROSSI, A. (2012): Building Food Democracy: Exploring Civic Food Networks and Newly Emerging Forms of Food Citizenship. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 19, č. 3, s. 289–307.

RENTING, H., WISKERKE, H. (2010): New Emerging Roles for Public Institutions and Civil Society in the Promotion of Sustainable Local Agro-Food Systems. WS4.4 – Transitions towards sustainable agriculture: From farmers to agro-food systems. 9th European IFSA Symposium, 4-7 July 2010, Vienna (Austria). [Http://ifsa.boku.ac.at/cms/fileadmin/Proceeding2010/2010_WS4.4_Renting.pdf](http://ifsa.boku.ac.at/cms/fileadmin/Proceeding2010/2010_WS4.4_Renting.pdf) (Staženo 12. 12. 2015.)

SAGE, C. (2012): *Environment and food*. Routledge, Abingdon, Oxon, UK, 336 s.

SEYFANG, G. (2006): Conscious consumer resistance? Local organic food networks versus the supermarkets. CSERGE Working paper EDM 2006-14.

[Http://cserge.ac.uk/sites/default/files/edm_2006_14.pdf](http://cserge.ac.uk/sites/default/files/edm_2006_14.pdf) (Staženo 19. 11. 2013.)

SMITH, J., JEHLIČKA, P. (2007): Stories around food, politics and change in Poland and the Czech Republic. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32, č. 3, s. 395–410.

SMITHERS, J., LAMARCHE, J., JOSEPH, A. E. (2008): Unpacking the Terms of Engagement with Local Food at the Farmers' Market: Insights from Ontario. *Journal of Rural Studies*, 24, č. 3, s. 337-350.

SOPER, K. (2004): Rethinking the "Good Life": The Consumer as Citizen. *Capitalism Nature Socialism*, 15, č. 3, s. 111-116.

SPILKOVÁ, J. (2012): *Geografie maloobchodu a spotřeby: Věda o nakupování*. Karolinum, Praha, 245 s.

SPILKOVÁ, J. FENDRYCHOVÁ, L., SYROVÁTKOVÁ, M. (2013): Farmers' markets in Prague: a new challenge within the urban shopping landscape. *Agriculture and Human Values*, 30, č. 2, s. 179-191.

SPIJKOVÁ, J., PERLÍN, R. (2013): Farmers' markets in Czechia: Risks and possibilities. *Journal of Rural Studies*, 32, s. 220-229.

SYROVÁTKOVÁ, M. (2016): The adoption of a local food concept in post-communist context: Farm shops in Czechia. *Norsk geografisk tidsskrift - Norwegian journal of geography*, 70, č. 1, s. 24-40.

SYROVÁTKOVÁ, M., HRABÁK, J., SPIJKOVÁ, J. (2015): Farmers' markets' locavore challenge: The potential of local food production for newly emerged farmers' markets in Czechia. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 30, č. 4, s. 305–317.

SYROVÁTKOVÁ, M., SPIJKOVÁ, J. (2015): Authenticity threats on farmers' markets: A lesson gained from Ireland. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 59, č. 1, s. 5-20.

TREGGAR, A. (2011): Progressing knowledge in alternative and local food networks: Critical reflections and a research agenda. *Journal of Rural Studies* 27, č. 4, s. 419–430.

VENN, L., KNEAFSEY, M., HOLLOWAY, L., COX, R., DOWLER, E., TUOMAINEN, H. (2006): Researching European 'alternative' food networks: some methodological considerations. *Area*, 38, č. 3, s. 248–258.

VOKURKOVÁ, K. (2014): Česko je rájem nákupních center, potvrzuje nové porovnání. *Aktuálně.cz. Economia, a.s.* [Http://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/cesko-je-rajem-nakupnich-center-potvrzuje-nove-porovnani/r~ec450ae04adf11e4973a002590604f2e](http://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/cesko-je-rajem-nakupnich-center-potvrzuje-nove-porovnani/r~ec450ae04adf11e4973a002590604f2e) (Staženo 20. 11. 2015.)

WATTS, D. C. H., ILBERY, B., MAYE, D. (2005): Making reconnections in agro-food geography: alternative systems of food provision, *Progress in Human Geography*, 29, č. 1, s. 22-40.

WINTER, M. (2003): Embeddedness, the new food economy and defensive localism. *Journal of Rural Studies*, 19, č. 1, s. 23–32.

WITTMAN, H., BECKIE, M., HERGESHEIMER, C. (2012): Linking local food systems and the social economy? Future roles for farmers' markets in Alberta and British Columbia. *Rural Sociology*, 77, č. 1, s. 36–61.

PŘÍLOHA 1: CURRICULUM VITAE

MARIE SYROVÁTKOVÁ

marie.syrovatkova@natur.cuni.cz

VZDĚLÁNÍ

- 2010 – doktorské studium, obor Sociální geografie a regionální rozvoj,
Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze
- 2008 – 2010 magisterské studium, obor Sociální geografie a regionální rozvoj,
Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze
- 2005 – 2008 bakalářské studium, obor Geografie a kartografie, Přírodovědecká fakulta,
Univerzita Karlova v Praze

ZAHRANIČNÍ STÁŽE

- září 2012 – srpen 2013 **National University of Ireland, Galway**, praktická stáž Erasmus, Irsko
- září 2009 – leden 2010 **University of Sheffield**, studijní stáž Erasmus, Spojené království

PRACOVNÍ ZKUŠENOSTI

- leden 2015 – **McDonald's ČR**: analytik expanze
- září 2013 – květen 2014 **L'Oréal**: stáž v oddělení logistiky (demand planning)
- květen 2011 – červenec 2012 **INCOMA GfK, s.r.o.**: analytik výzkumu trhu

ÚČAST NA VÝZKUMNÝCH PROJEKTECH

Geografie alternativních potravinových sítí a udržitelné spotřeby

- Číslo projektu: P404/12/0470, standardní projekt
- Hlavní řešitel: Doc. RNDr. Bc. Jana Spilková, Ph.D..
- Roky realizace: 2012-2015
- Poskytovatel: GAČR

Multifunkčnost českého zemědělství: regionální typologie a chování zemědělců

- Číslo projektu: GAUK834313, doktorský projekt
- Hlavní řešitel: Mgr. Jiří Hrabák
- Roky realizace: 2013-2014
- Poskytovatel: GAUK

Geografie a maloobchod: fenomén nakupování v postkomunistické společnosti a prostoru

Číslo projektu: GP205/08/P190, postdoktorský projekt
Hlavní řešitel: Doc. RNDr. Bc. Jana Spilková, Ph.D.
Roky realizace: 2008-2010
Poskytovatel: GAČR

Analýza vztahu zdravotně rizikového chování mládeže a sociogeografických determinant prostředí

Číslo projektu: NT /12118-5
Hlavní řešitel: doc. RNDr. Dagmar Dzúrová, CSc.
Roky realizace: 2011-2015
Poskytovatel: Ministerstvo zdravotnictví ČR-Resortní program výzkumu a vývoje

Evaluating the impact of structural policies on health inequalities and their social determinants and fostering change (Sophie)

Číslo projektu: 278173
Hlavní řešitel: doc. RNDr. Dagmar Dzúrová, CSc.
Roky realizace: 2011-2014
Poskytovatel: 7. rámcový program EU

VÝZKUMNÁ SPOLUPRÁCE A ČLENSTVÍ V PROFESNÍCH ASOCIACÍCH

od 2010 členka pracovní skupiny **Centrum výzkumu zdraví, kvality života a životního stylu v geo-demografických a společensko-ekonomických souvislostech (GeoQol)**
od 2011 členka **České geografické společnosti (ČGS)**
od 2014 členka **Národního kontaktního centra – gender a věda**

AKADEMICKÉ AKTIVITY

- organizace exkurze pro studenty National University of Ireland, Galway v Praze (2013 a 2014)
- příležitostná výuka v rámci předmětů Geografie maloobchodu a služeb a Statistická analýza dat

PŘÍLOHA 2: SEZNAM PUBLIKACÍ

SYROVÁTKOVÁ, M. (2016): The adoption of a local food concept in post-communist context: Farm shops in Czechia. *Norsk geografisk tidsskrift - Norwegian journal of geography*, 70, č. 1, s. 24-40.

SYROVÁTKOVÁ, M., SPILKOVÁ, J. (2015): Authenticity threats on farmers' markets: A lesson gained from Ireland. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 59, č. 1, s. 5-20.

SYROVÁTKOVÁ, M., HRABÁK, J., SPILKOVÁ, J. (2015): Farmers' markets' locavore challenge: The potential of local food production for newly emerged farmers' markets in Czechia. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 30, č. 4, s. 305-317.

SPILKOVÁ, J., FENDRYCHOVÁ, L., SYROVÁTKOVÁ, M. (2013): Farmers' markets in Prague: A new challenge within the urban shopping landscape. *Agriculture and human values*, 30, č. 2, s. 179-191.

SYROVÁTKOVÁ, M. (2012): Kdo jsou zákazníci farmářských trhů v Praze? *Moderní obec*, únor 2012, s. 46.

SYROVÁTKOVÁ, M. (2012): Supply and social functions of village shops: Accessibility to basic services in rural areas. Dostupné na <https://www.box.com/s/7251b7d8b15482818700#/s/7251b7d8b15482818700/1/257186862>.

HRABÁK, J., SYROVÁTKOVÁ, M. (2012): Konference "Farmářské trhy - módní výstřelek nebo vzkříšená tradice?". *Informace České geografické společnosti*, 31, 1, s. 57-58.

V tisku

SYROVÁTKOVÁ, M., SPILKOVÁ, J.: Farmářské trhy: klasika v „alternativním“ hávu? In SPILKOVÁ, J.: *Alternativní potravinové sítě*. (v tisku)

SYROVÁTKOVÁ, M.: Farmářské obchody: expanze nebo ztráta autenticity alternativních potravinových sítí? In SPILKOVÁ, J.: *Alternativní potravinové sítě*. (v tisku)

Charles University in Prague
Faculty of Science
Department of Social Geography and Regional Development
Ph.D. Study program: Social Geography and Regional Development

Ph.D. Synopsis

**Alternative food networks in a post-communist context:
Farmers' markets and farm shops in Czechia**

Mgr. Marie SYROVÁTKOVÁ

Supervisor: Doc. RNDr. Bc. Jana Spilková, Ph.D.

Prague 2016

ABSTRACT

The emergence of farmers' markets (FMs) and farm shops (FSs) in Czechia is a follow-up of the expansion of alternative food networks (AFNs) from Western Europe and North America where they have been developing for several decades. AFNs are an up-to-date topic as they respond to the growing concerns about the negative effects of the globalized conventional food system on social, economic and environmental aspects of food production, distribution and consumption. Each form of AFNs emphasizes a different aspect of the food system sustainability. FMs and FSs should primarily enable direct selling of quality local products made by small producers to support local economy, rural development, environmental protection and to improve quality of life. Based on a combination of quantitative and qualitative methods, the aim of the dissertation is to explore the emergence and development of AFNs in Central Europe. Using the example of Czechia, considering the communist past of the region, the work evaluates the contribution of AFNs to build a more sustainable system of food production and consumption and the weak points of the phenomenon in Czechia and, using a comparison of the AFN evolution elsewhere, points out challenges which AFNs face or will face in the future. Major theoretical problems of AFNs are that no universal definition of AFNs exists and that conventional and alternative food networks are in opposition to each other which prevents mutual positive influence. The main problem of Czech FMs and FSs, also experienced by AFNs elsewhere, is the conventionalisation which lies in adopting practices typical for conventional food networks that endangers the authenticity of AFNs, thus the achievement of sustainable goals ascribed to them. AFNs also face the competition of conventional retail chains which show attempts to make profit from the popularity of AFN principles by building campaigns on the Czech origin and quality. The Czech experience confirms the doubts about the ability of consumer-based food movements to achieve sustainable principles ascribed to them. FMs and FSs, which operate on commercial basis, have to meet the customer demand that is often in conflict with AFN principles. Therefore, the major benefit of AFNs lies in the positive example for conventional food system and in stimulating a public debate about the ethics of food production and consumption. In the context of repeated incidents pointing out a questionable food quality and practices of producers and retailers in the Czech conventional food network, AFNs should be valued for a positive motivation of consumers' interest in food quality. Next research should focus on a thorough analysis of real benefits which AFNs bring producers and consumers to identify factors which are crucial for the success of authentic AFNs.

Keywords: alternative food networks; farmers' market; farm shop; post-communist context; sustainable food production and consumption; Czechia, Prague; Ireland

INTRODUCTION

Farmers' markets (FMs) and farm shops (FSs), which started emerging in Czechia with the turn to the second decade of 21st century, meant an important change in the post-communist development of the Czech retail network. While the after-revolution retail trends were so far determined by the newly emerging large-scale shopping outlets managed by transnational retail corporations, which symbolize mass consumption, rather suddenly, traditionally produced quality local food caught consumers' attention. FMs and FSs became the major channels which deliver these products to customers. Up to now, they have remained the most common modern alternative food networks (AFNs) whose purpose is to produce and distribute quality local food by sustainable methods what is beneficial both for producers and consumers. The emergence, development and specifics of FM and FS evolution in Czechia are in the centre of the attention of this dissertation.

Roots of the emergence of alternative food networks in the agri-food system

AFNs embrace a various mixture of activities which attempt to secure the food system sustainability by unconventional methods. They react to the growing concerns about the unsustainability of the conventional food system. The industrialized agriculture, which produces food for the conventional food system, is primarily criticized for the inadequate impact on the environment but also for the 'late-capitalist concerns including those associated with human rights, social justice, and unfair trade relations' (Johnston 2008a in Isenhour 2011, p. 6). AFNs also embody the critique of globalization and capitalism (Feinberg, West, Brockington 2011). Different types of AFNs more or less emphasize various aspects of sustainability. Some of them strive for fair trade which assures adequate revenues for producers while guaranteeing affordable prices for consumers. Others focus on the environmentally friendly agricultural production. Many movements aim at the support of local communities and rural sustainability. Shortening of supply chains or the direct contact between producer and consumer are also typical. Self-provisioning is a specific form of AFNs. While some movements are based on the community cooperation and civic engagement, others are run by non-profit organizations or local authorities and some operate on a commercial basis.

AFNs react to the unacceptable and paradox situation of the global agri-food system. On one side, the system is unable to satisfy nutritional needs of a large part of the world population living in developing countries of which approx. 795 millions suffer from the undernourishment (FAO 2015), on the other side, the conventional agriculture in developed countries faces overproduction which is handled by actions such as milk production quotas or using agricultural produce for other purposes

(e.g. in the production of biofuels). The world is confronted with many challenges when securing enough quality food for the global population (Freibauer et al. 2011). Concerns are also driven by the growth of the world population which, in relation to the improving living standard, causes not only an increased demand for food as such, but a greater demand for energy-intensive food production (mainly meat) which significantly exhausts the environment. The world food system is also influenced by the changing climate with whose evident impact the agricultural sector struggles in these times.

AFNs react to current problems of the conventional food production, which went through a crucial change during the last century, as Atkins and Bowler (2001) demonstrated using the regulation theory. Major changes happened after World War II when the intensive capitalist industrialized agricultural production driven by mechanization, fertilizers, breeding, genetic modifications and continuous production improvement based on new scientific evidence started emerging. New technologies enabled to increase the efficiency of food production including durable and entirely new food (Atkins, Bowler 2001). However, concerns resulting from the impacts of the modern industrialized agriculture on the environment and on the product quality emerged soon. Moreover, cases of mass animal diseases (so called BSE, bird or swine flu) were repeatedly revealed in the last decades and aroused concerns about the safety of industrial food production. Concerns about the impact of the long-term consumption of industrially produced food on human health also appeared. Although the food production in the developed countries faces significant challenges, paradoxically, vulnerable communities in the developing world are the most endangered and have the most limited means to handle them (Isenhour 2011 in Feinberg, West, Brockington 2011). AFNs attempt to react to these problems by the emphasis on the local food production and consumption which includes not only shortening of distances from which food travels to consumer but also cutting off parts of supply chains, ideally in the form of direct selling. The practical application of these principles in Czechia is discussed in Syrovátková, Hrabák, Spilková (2015) and Syrovátková (2016).

AFNs also attempt to remedy changes in the structure of the agricultural sector which accompanied the industrialization of agriculture. The dual structure of the world agriculture characterized by small farmers on one side and big producers on the other side evolved during the second half of 20th century (Kloppenburg, Hendrickson, Stevenson 1996). Medium-sized producers almost disappeared (Pierce 1994 and Ilbery, Bowler 1998 in Smithers, Lamarche, Joseph 2008). Crucial changes also happened in the food distribution and selling. Large agri-food corporations gradually gained a tremendous power. As Carolan (2012) states, the retail became 'the most powerful sector of the entire food system' (p. 305). The power imbalance in the organization of the agri-food system has

long been criticised for favouring commercial interests over the public good, and thus is an obstacle on the way to a fair distribution of quality, affordable and accessible food among the world population.

The evolution of the global food system has been provoking debates about the unsustainability of the industrial food production and mass consumption for several decades. Researchers in food production and consumption sustainability have long been expressing concerns about the consequences of the industrial agricultural production (Feenstra 1997). The food system sustainability has been an important topic on the international scene including European Union. 'A resource-efficient Europe' is a principal initiative of the Europe 2020 Strategy which sets the objective of the European Union for the second decade of 21st century (European Union 2010). The initiative emphasizes an efficient usage of natural resources which is a necessary condition for the sustainable development of Europe and provides a principal frame for the development and implementation of policies for climate change, energy, transportation, industry, resources, agriculture, fishery, biodiversity and regional development. The importance of AFNs is proved by the fact that their support is an integral part of European development strategies (such as geographical indications – European Commission 2015). AFNs represent a unique approach which, in a complex way, reacts to problems stemming from the conventional industrial agriculture and dominant system of food distribution and selling. However, the attempts to harmonize ethical, economic and environmental needs of our planet face many challenges.

AFNs reflect not only the global concerns about the food system sustainability but also the changing role of consumers. While the previous productivist phase of the economic development ascribed the critical role to producers (Hubbard 2009), consumers get into the centre of attention in the post-productivist era. Yet, Beck (1992 cited in Sassatelli 2006, p. 223 in Isenhour 2011, p. 9-10) states that presently, in the era of the late modernity, 'democracy (is) oriented to consumers' instead of producers who used to have the decisive power in the previous (modern) period. Consumers particularly play an important role in the development of AFNs driven by the growing consumers' interest in food they eat. However, the majority of geographical publications about AFNs focus on the production part of food networks (Venn et al. 2006). Even though many changes happen specifically on the consumer side, geographical research rather studies the dynamics of food production (Goodman, Goodman 2009). Consumer perspective does not receive enough attention in AFN research (Tregear 2011). In the same way, Guthrie et al. (2006) emphasize the consumer demand for quality food as an important factor of the FM development which they label as the

second industrial revolution that calls for respect to small craftsmen and producers. Therefore, the presented work considers the retail context and consumer perspective an essential aspect of AFNs. These topics are specifically elaborated in Spilková, Fendrychová, Syrovátková (2013) and Syrovátková (2016).

The question of the impact of the communist past on AFNs can hardly be avoided when examining the Czech environment. Even though the Velvet revolution occurred more than 25 years ago and the Czech society, political scene and national economy have gone through a crucial transformation, relicts of the communist past are obvious in everyday life. Nonetheless, post-socialist societies are not primarily underdeveloped societies that head towards the Western model but Western societies can learn a lot from them (Smith, Jehlička 2007; Jehlička, Kostelecký, Smith 2013). Communist regimes and consequent post-communist transformations took different forms in different countries (Herrschel 2007; Illner 1996) thus while post-communist countries seem similar in some aspects (such as a relatively low civic engagement – Howard 2003), they are very different in other aspects (e.g. position of the private sector at the beginning of the transformational era – Syrovátková 2016). Czechia is characterized by a low proportion of private farmers (Bičík, Jančák 2005) and an above average farm size in the European comparison. In 2005, the average farm size in Czechia reached 84,2ha while the average in the European Union was 11,9ha (Directorate-General for Agriculture and rural development 2008). The structure of the agricultural sector in Czechia and its impact on FM and FS development are elaborated in Syrovátková, Hrabák, Spilková (2015).

The expansion of AFNs represents an interesting turn in the context of the post-communist development of the Czech retail network. The inferior position of the retail within the socialistic economy and the consequent boom in the transformation era resulted in the dominant position of the transnational corporations on the Czech retail market, related expansion of modern large-scale shopping outlets and a relatively high number of these outlets per capita in comparison with other Visegrad countries. According to the CBRE company, Czechia had 320m² of shopping area per capita in 2014 while Slovakia had 280m², Poland 260m² nad Hungary 215m² (Vokurková 2014) and no change in the current trend will likely happen in the near future. Thanks to the rapid post-communist transformation, the retail sector went through a thorough change in the last two decades; from a sector controlled by state and characterized by insufficient shopping capacities and assortment to a dynamic developed sector primarily managed by transnational retail corporations and operating in a number of modern shopping outlets (Spilková 2012). The emergence of FMs and FSs indicates a

significant qualitative change in the post-communist retail development. The beginning of the FM development in Czechia is examined in Spilková, Fendrychová, Syrovátková (2013).

The AFN development is associated with the altering consumer preferences which shift from quantity to quality. Czech consumer behaviour has been continuously changing for the whole transformation era. Consumer behaviour, which is typical for developed countries in Western Europe, has rapidly been adopted specifically by the young Czech generation (Friedlanderová, Tuček 2000). However, Czech consumers have maintained some specifics. Consumer behaviour in post-communist countries is often characterized by a price-sensitivity. As Horská, Ůrgeová and Prokeinová (2011) state, people in Poland, Slovakia and Czechia are typical price-sensitive customers. Nonetheless, FMs and FSs have become popular in Czechia despite the higher price-sensitivity of Czech consumers. A part of Czech consumers reacts to the unsatisfying food quality in the conventional retail network by demanding quality farmers' products. The role of the price-sensitivity among Czech customers on the AFN development is researched in Syrovátková (2016).

The aims of the study

The presented work deals with AFNs in post-communist context, specifically looks at the development of FMs and FSs in Czechia which promote especially local food production and consumption. The following chapter outlines the aims of the research project.

Modern AFNs have expanded to Czechia from Western Europe and Northern America. AFNs had existed for several decades in some of these countries before they were introduced to Czech consumers. The longer history of AFNs in these countries enables to derive from an extensive foreign academic literature dealing with this phenomenon. On the other hand, very few works on AFNs in Central and Eastern Europe have been published so far as AFNs emerged there only recently. A comparison with findings from Western Europe enables to learn from the experience of AFN adoption to less favourable periods in the economic development.

1. The aim of the work is to deepen our knowledge of the AFN phenomenon in Central Europe, considering the communist past of the region. The work aims not only at an analysis of the topic in the Czech environment but also at broadening the focus by an international perspective when examining experiences from Irish FMs and drawing lessons for the Czech environment.

Food production has a crucial impact on land use (Feinberg, West, Brockington 2011). Moreover, food distribution defines spatial relationships between urban and rural areas. Consumer food preferences depend not only on the local geographical conditions but are also culturally determined. Therefore, the food system is highly complex and requires a complex approach which is typical for geography. The presented work wants to contribute to the geographical tradition of complex research which takes into consideration a range of actors, aspects and factors which affect the circumstances around Czech FMs and FSs. Following Tregear (2011) recommendations, this work broadens the AFN knowledge by new theoretical basis. The work draws on the retail and consumption, agriculture and food production geography, but also deals with rural development, urban planning and urban and rural community sustainability. It includes the perspective of food consumers, distributors and sellers, but also examines the productive potential of the Czech agricultural sector to satisfy the demand for local quality food.

2. Based on a complex geographical analysis of FMs and FSs in Czechia, which is primarily based on retail and consumption geography, but also deals with the knowledge from the geography of agriculture and rural development, this work aims at evaluating the AFN contribution to build a more sustainable system of food production and consumption in the Czech context.

Modern conventional food system is fully globalized and, in order to satisfy hunger and appetite of the world population, seeds, plants, feed, food and raw products used for their production are moved across the globe. On the other hand, AFNs aim at the food relocalization (Sage 2012, p. 3) which emphasizes the geographically close food production and consumption while guaranteeing fair remunerations for producers and ensuring high quality food for reasonable prices. Yet, AFNs are market-ruled and have to face price competition, competition in terms of the assortment, which does not correspond with AFN principles but customers demand it, and a pressure to keep their attractiveness for customers despite of the seasonality of the local agricultural production.

3. Based on the knowledge of the FM and FS development, their current status in Czechia and the comparison with the development in other countries, the presented work attempts to point out challenges which these networks face now and will face in the future to improve our understanding of the AFN ability to achieve sustainable principles ascribed to them.

Structure of the work

After the introduction and the specification of the aims of the work, the presented dissertation focuses on the analysis of the theoretical and methodological framework for AFN studies which looks particularly at the issues stemming from the missing universal definition of AFNs and the related problem of the dichotomous definition of alternative and conventional food networks. A discussion of the geographical aspects of the examined topic and a description of data sources for AFN studies are included at the end of the chapter. The third chapter briefly outlines the circumstances associated with the emergence of FMs and FSs in Czechia before focusing on the basic AFN principles (i.e. local concept and direct selling), which are crucial for the empirical studies that comprise the practical part of the dissertation. Since consumers and their demand play an important role in the AFN evolution, the chapter also deals with consumer motivations for the AFN preference. The chapter concludes with a discussion about the urban-rural relationship which AFNs attempt to revive. In the fourth chapter, the author identifies the major challenges faced by AFNs, specifically the conventionalisation and their social exclusivity. The fifth chapter deals with the benefits and weaknesses ascribed to AFN concept. The sixth chapter looks at the future of AFNs. The seventh chapter outlines an overview of academic papers which comprise the empirical part of the presented work. The final chapter summarizes the specifics of the AFN evolution in Czechia and discusses their future in the Czech context.

PUBLICATIONS

The following chapter introduces publications (academic papers) which comprise the empirical part of the presented work. The first publication deals with the beginnings of the FM emergence in Czechia. It studies the specifics of the FM domestic development from the point of view of both FM customers and FM organisers. The second publication researches the structure of the agricultural sector in Czechia with regards to its potential to supply Czech FMs. The third publication builds on the Irish experience with FMs and analyzes factors which endanger their authenticity. The fourth publication looks at specific aspects of the FS phenomena in Czechia from the point of view of farm shopkeepers operating in Czechia; it examines which obstacles farm shop keepers face and how they practice basic AFN principles such as the local concept or direct selling.

Farmers' markets in Prague: a new challenge within the urban shopping landscape

The paper called „Farmers' markets in Prague: a new challenge within the urban shopping landscape“ (Spilková, Fendrychová, Syrovátková 2013) deals with the beginnings of the FM evolution in Czechia which firstly appeared at the end of 2009. The expansion of FMs is in opposition to the recent crucial retail transformation following the socialist era characterized by insufficient shopping opportunities. While the transformation period was characterized by mass shopping in newly emerging large-scale shopping outlets, development of FMs gives the evidence of an opposite consumer trend which prefers quality, local products and intimate shopping atmosphere.

While FMs and other forms of AFNs in foreign countries are often accused from social exclusivity, the conducted research disproves the concerns about the existence of the social exceptionalism in Prague markets. There is not a linear relationship between the household wealth and the likelihood to shop at FMs. Personal tastes, the importance ascribed to eating healthy food, environmental awareness and accessibility come into account when making choice of a food shopping place. In comparison with FM shoppers elsewhere, Czech people tend to care less about environmental issues or community building function. There is some ethical dimension to shopping on FMs in Prague, however, the main motivation is the access to a better quality food which, according to media reports, conventional retail chains in Czechia do not always offer. Customers also appreciate the friendly informal atmosphere of FMs.

The research revealed that AFNs may have different drivers within the market environment of a post-socialist economy in comparison with Western Europe and North America from where AFNs

expanded to Czechia. However, there is no evidence of specific social construction of different markets and the customer structure of the markets is rather driven by the location of the FM within the city structure. Czech consumers welcome FMs as a unique shopping experience which almost disappeared in the era of large-scale shopping outlets during the post-communist transformation times. The Czech consumption patterns are shifting towards more ethical values, however, the causes and circumstance of the process differ from the West as they reflect the specific conditions of a post-socialist economy and society.

The major contribution of the paper lies in documenting the situation at the very beginning of FM development in Czechia. Therefore, the results show the obstacles which FMs faced in the initial phase. From the geographical point of view, the valued aspect can be that the paper examined the relationship between the inner city structure, the organization of the city and the character of FMs. The sociodemographic characteristics of FM customers provide a useful insight which shows that Prague FMs do not suffer from a significant social exclusivity. Another important aspect of the paper is the combination of the FM evaluation from the perspective of both customers and organisers which enables a more complex understanding of the phenomenon.

Farmers' markets' locavore challenge: The potential of local food production for newly emerged farmers' markets in Czechia

The aim of the paper „Farmers' markets' locavore challenge: The potential of local food production for newly emerged farmers' markets in Czechia“ (Syrovátková, Hrabák, Spilková 2015) was to examine the actual potential of the Czech agricultural sector to supply the recently developed network of FMs. FMs in Czechia have developed as a response to the growing demand for local and quality products among primarily urban consumers. After the first three years of FMs presence in Czechia, 170 FMs were run all over the country. Although FMs seem to offer a promising opportunity for the increasing group of small farmers to launch a sustainable business, previous research showed that organizers of Czech FMs face a lack of potential suppliers (Spilková, Perlín 2013). The lack of farmers' confidence related to their marketing skills, together with an insecurity as to the amounts of goods they can sell due to the seasonal nature of FMs seem to be crucial for a further development of FMs in Czechia.

The land use for growing particular crops, in general, follows the natural potential of areas, whereas the distribution of legal forms is closely associated with the historical evolution. There is a relatively

promising potential of the Czech agricultural sector to supply the expanding FMs as there are many small farmers involved in crop as well as livestock production. Many of them are conveniently located close to the biggest cities in the country, thus they can be called peri-urban farmers who are strategic for FMs. The sector of small farmers who process their own products also indicates a considerable potential for FMs. However, the fact that the official statistical data theoretically show very high numbers of small farmers who, in fact, have not the agricultural production as their major occupation therefore have a very limited potential for building a profitable business, cannot be neglected.

In practice, being a vendor on FMs is the only source of income for a small percentage of farmers and many farmers keep their linkages with conventional retailers while becoming FM vendors. Considering the post-communist background, for a long time, Czech farmers have been used to be 'only' producers who sold their products to big processors and retailers during the transformation era. Therefore, they may feel a lack of experience in selling and marketing strategies, and have concerns about entering an unknown market environment in general. On the other hand, organisers of FMs must carefully control the origins of products sold on their markets in order to maintain the authenticity of their FMs.

The major contribution of this paper lies in bringing an analysis of the supply side of FMs which has not been conducted so far in Czechia. From the methodological point of view, it is valued that the study builds on the quantitative analysis of the official statistical data which is used only occasionally in AFN research. The paper also brings an example of a Central-European society's rapid adoption of free-market economic conditions in a particular field and introduces in detail the difficulties which Czech FMs faced. It is an important finding that the Czech agricultural sector has a potential to supply the expanding FM network although small Czech farmers face many obstacles caused not only by the competition of big agricultural companies but also by the communist legacy and relevant legislation.

Authenticity threats on farmers' markets: A lesson gained from Ireland

The paper "Authenticity threats on farmers' markets: a lesson gained from Ireland" (Syrovátková, Spilková 2015) aims at the general and the post-communist-specific trends in FM practice related to the issue of FM authenticity which are problematic for the FM future in order to derive a lesson for Czechia. The paper draws on a study conducted on Irish FMs which enables a comparison of the Czech FMs with a longer historical experience of the Irish FMs.

Both in Ireland and in Czechia, the general distrust in conventional food chains is one of the main factors standing behind the success of FMs. Similar practices, which are in conflict with the sustainable principles associated with AFNs, appear in the practice of Czech and Irish FMs. Moreover, in Czechia, some of these practices are combined with factors that are related to the communist legacy of the country. The general problematic issues occurring on both Czech and Irish FMs nowadays include social exclusivity and conventionalisation. FMs have long been accused from the social exclusivity based on premium prices which results from the need for the authenticity of FMs (quality ingredients, large proportion of handwork, local origins of ingredients, local processing etc.). However, this practice goes against the idea of AFNs based on the equal access to quality food.

Nonetheless, the so-called conventionalisation (i.e. concessions from FM principles) is an apparent trend on FMs. It arouses concerns about the adoption of the negative aspects of conventional food chains, thus the FM authenticity loss; on the other side, it increases the attractiveness of FMs, which is strategic for FM successful performance. Thus one could observe that both Irish and Czech FMs often catch the attention of customers by non-local and exotic food, food-to-go, and entertainment facilities. Post-communist-specific factors embrace mainly undermining of the FM authenticity by incidents of cheating with food origins on FMs, and the long-term feasibility of FMs with regards to the practice in FM management (mainly little engagement of farmers in FM management) and the inconvenient structure of the agricultural sector.

The major contribution of the paper lies in bringing findings from two different geographical settings together. The Irish experience enables to formulate conclusions which can help to better understand problems faced by Czech FMs. For example, the insight on the obstacles faced by Irish vendors enables to better understand the little interest of Czech small producers in becoming vendors. The paper also brings evidence that, when evaluating FM ability to match the principles ascribed to them, the political and socioeconomic context must be taken into consideration as the traditions of food provisioning (both formal and informal), economic situation and conditions for the agricultural production geographically vary.

The adoption of a local food concept in post-communist context: Farm shops in Czechia

The paper "The adoption of a local food concept in post-communist context: Farm shops in Czechia" (Syrovátková 2016) examines FS evolution in the post-communist context in Czechia and explores

how the basic principles of AFN such as an emphasis on the food quality, support for small-scale farmers, short food supply chains (SFSCs), and fair treatment of farmers, as well as the type of social justice typical for AFNs are practiced there from the point of view of farm shopkeepers operating in Czechia. Early after the opening of the first FS in 2010, FSs not only complemented the FM network in Czechia but, within a short time, developed into an autonomous phenomenon with independent shops and farm-shop chains/networks.

Although the FS development in Czechia has followed the same direction as in countries with no communist experience, it is still shaped by the country's communist past, which lies behind its specific agricultural structure and customers' urgent demands for quality food which was a response to the quality degradation of conventional food sold by large retailers following the price sensitivity of a large part of the Czech society long-lasting during the transformation era. While consumers' demand for quality food contributed to the initiation of developments in local food movements in Czechia, the inconvenient structure of the farming sector, comprising a limited number of small-scale farmers, hindered the development and contributed to the fact that Czech FSs operated rather as middlemen between producers and customers as opposed to Czech FMs, which primarily sell farmers' products directly from farmers and food producers to consumers.

However, the interviewed Czech farm shopkeepers expressed significant awareness of the sustainability principles of the local food concept. Moreover, Czech farm shopkeepers strongly dissociate themselves from the characteristic unethical practices of large retailers, which are well-known in the Czech market. The analysis revealed that the flexible usage of the definition of local origin in Czechia is the same as elsewhere (Ilbery, Maye 2006) as the understanding of local origin among Czech farm shopkeepers ranged from local to national level.

The major contribution of the paper lies in introducing the first insight at the FS business from the point of view of their operators. It improves the understanding of the specific organization of Czech FSs which operate on the principle of SFSCs by buying goods directly from producers and avoiding any resellers, although they enable concentration of products from a number of small producers in one place. Since farmers developing their own FSs face significant obstacles, there is a significant potential and some positive aspects in 'Czech-type' FSs operating solely as retailers. However, the threat of the FS conventionalisation cannot be underestimated with regards to their operators who have no personal farming experience.

CONCLUSION

The aim of the presented work is to explore the emergence and development of AFNs in Central Europe using the example of Czechia, considering the communist past of the region. Also, the work seeks to evaluate the contribution of AFNs to build a more sustainable system of food production and consumption and the weak points of this phenomenon in the Czech context. Using a comparison of the AFN evolution elsewhere, the work attempts to point out challenges which AFNs face or will face in the future.

The theoretical part of the dissertation deals with basic AFN principles and related problematic aspects which are crucial for their successful development in the Czech context. The empirical research conducted as part of the dissertation focused on the following key topics of Czech FMs and FSs: local origin, direct selling, consumers' attitudes towards FMs and FSs, relationship between urban and rural areas as part of AFNs and their impact on the rural development. The major contribution of the work, generally, lies in the complex geographical approach and, specifically, in the combination of approaches from the retail, agricultural and rural geography. The work enables to track the emergence of FMs and FSs in Czechia in the background of the changing Czech consumer behaviour which evolved with the transition from a centrally planned to a market economy, and broadens our knowledge of the next phase of the Czech retail network evolution following the rapid post-communist transformation of the domestic retail network.

According to the findings of the conducted studies, the communist heritage plays, despite the Velvet revolution occurring more than twenty years ago, a particular role in the development of FMs and FSs both through the inherited structure of the agricultural sector with a relatively small proportion of small farmers, which are supposed to be typical suppliers of FMs and FSs (Syrovátková, Hrabák, Spilková 2015), and through the consumer behaviour, which aroused the demand for quality food in reaction to the problematic food quality in the conventional retail network (Syrovátková 2016). Apart from consumers' dissatisfaction with food quality in conventional retail network, the other drivers of the FM and FS development in Czechia were small Czech farmers looking for new selling channels (Syrovátková 2016) because big retail chains, which became the decisive power of the Czech retail during the transformation era, were not interested in cooperation with them. Also, the development of Czech FMs and FSs and their organizational structure are affected by the missing tradition of a civic engagement that was interrupted by the socialist era and that is a typical driver of AFN development in countries with a longer tradition of AFNs. Based on the realized research, the major challenges for the future FM and FS development in Czechia are the threat of the AFN authenticity

loss stemming from their conventionalisation which lies in adopting practices of conventional food systems.

The absence of a generally accepted definition of AFNs and their subcategories complicates the AFN studies and the evaluation of the AFN positive contribution to building a more sustainable system of food production and consumption. The commonly used statistical categories only rarely reflect the AFN specifics therefore we face a lack of quantitative studies on this topic. The academic research aimed at AFNs relies on the primary data collection as part of case studies which makes the comparison of findings from different studies difficult, as this work also confirmed (Syrovátková, Spilková 2015). The absence of a universal AFN definition is related to the ongoing dynamic AFN development (Jarosz 2008) and to the diversity of approaches comprised in AFNs. The big diversity of AFN types also corresponds with the variety of geographical contexts where AFNs exist. The problem of the missing AFN definition is also connected with issues stemming from the antagonistic interpretation of alternative and conventional food networks that impedes their mutual positive influence.

Although the conducted researches confirm that the initial phase of FM and FS development in Czechia and some aspects of their later development were undeniably impacted by the communist past, the Czech FMs and FSs develop in the similar direction like their counterparts in other countries. The development of FMs and FSs in Czechia follows the expansion of AFNs from other countries and confirms a strong influence of the Western culture on the domestic development after the fall of the communist regime. The outcomes of the presented dissertation support the need for the examination of the phenomena with respect to the geographical context including comparison which this work also presents (Syrovátková, Spilková 2015). A comparison of the AFN development in Czechia with other post-socialist countries, where AFNs also gradually expand, will be another important moment in the progress of AFN knowledge.

Since the beginnings, the AFN development in Czechia has been characterized by the lack of experience with such type of food production and distribution on the side of the public authorities. Therefore, it will be interesting to monitor how the Czech market with local food will be influenced by the legislative changes in the Czech origin definition announced by the Ministry of agriculture of the Czech Republic (Kučera 2015) as the current definition has been criticised both by sellers and consumers (Syrovátková 2016). After the initial expansion and growth, it is meaningful to state that FMs and FSs in Czechia are not a short-term trend but they should be perceived as an inseparable

part of the Czech retail network. The interest of Czechs in quality local food is a significant aspect of the domestic consumer trends. The future development of FMs and FSs in Czechia will be affected, apart from the changes in the related domestic policies and in the agri-food sector, by the new consumer trends which will expand to Czechia from Western countries that are the sources of the major fashion waves for Czechia. AFNs in Czechia are a highly dynamic system which is constantly evolving therefore will surely offer new research impulses on the side of food producers, their sellers or consumers.

LIST OF REFERENCES

- ATKINS, P., BOWLER, I. (2001): Food in society. Economy, culture, geography. Arnold, London, 344 p.
- BIČÍK, I., JANČÁK, V. (2005): Transformační procesy v českém zemědělství po roce 1990. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 88 p.
- BLOOM, J. D., HINRICHS, C. C. (2011): Moving local food through conventional food system infrastructure: Value chain framework comparisons and insights. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 26, no. 1, p. 13-23.
- BROWN, A. (2002): Farmers' market research 1940–2000: An inventory and review. *American Journal of Alternative Agriculture*, 17, no. 4, p. 167–176.
- CAROLAN, M. (2012): *The Sociology of Food and Agriculture*. Routledge, London and New York, 336 p.
- DETRE, J. D., MARK, T. B., MISHRA, A. K., ADHIKARI, A. (2011): Linkage Between Direct Marketing and Farm Income: A Double-Hurdle Approach. *Agribusiness*, 27, no. 1, s. 19–33.
- DIRECTORATE-GENERAL FOR AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT (2008): Rural development in the European Union – Statistical and economic information.
[Http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/rurdev2008/RD_Report_2008.pdf](http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/rurdev2008/RD_Report_2008.pdf) (Last accessed 15. 5. 2013.)
- EUROPEAN COMMISSION (2015): Geographical indications and traditional specialities.
[Http://ec.europa.eu/agriculture/quality/schemes/index_en.htm](http://ec.europa.eu/agriculture/quality/schemes/index_en.htm) (Last accessed 12. 12. 2015.)
- EUROPEAN COMMISSION (2010): A resource-efficient Europe – Flagship initiative of the Europe 2020 Strategy. [Http://ec.europa.eu/resource-efficient-europe/](http://ec.europa.eu/resource-efficient-europe/) (Last accessed 12. 12. 2015.)
- FAO (2015): The State of Food Insecurity in the World 2015. Meeting the 2015 international hunger targets: taking stock of uneven progress. Food and Agriculture Organization of the United Nations. [Www.fao.org/3/a-i4646e.pdf](http://www.fao.org/3/a-i4646e.pdf) (Last accessed 12. 12. 2015.)
- FEENSTRA, G. W. (1997): Local food systems and sustainable communities. *American Journal of Alternative Agriculture*, 12, no. 1, p. 28-36.

FEINBERG, R., WEST, P., BROCKINGTON, D. (2011): Introduction: Environment, Society, and Food. *Environment and society: Advances in Research*, 2, no. 1, p. 1-4.

FENDRYCHOVÁ, L. (2015): „Jiná“ geografie alternativních potravinových sítí: farmářské trhy jako cestující concept. Dissertation. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 204 p.

FREIBAUER, A., MATHIJS, E., BRUNORI, G., DAMIANOVA, Z., FAROULT, E., GIRONA I GOMIS, J., O'BRIEN, L., TREYER, p. (2011): The 3rd SCAR Foresight Exercise. Sustainable food consumption and production in a resource-constrained world. European Commission – Standing Committee on Agricultural Research (SCAR).

https://ec.europa.eu/research/agriculture/scar/pdf/scar_feg3_final_report_01_02_2011.pdf (Last accessed 12. 12. 2015.)

FRIEDLANDEROVÁ, H., TUČEK, M. (2000): Češi na prahu nového tisíciletí. Slon, Median, Praha, 224 p.

GOODMAN, D. (1999): Agro-food studies in the age of ecology: nature, corporeality, bio-politics. *Sociologia Ruralis*, 39, no. 1, p. 17-38.

GOODMAN, D., GOODMAN, M. (2009): Alternative Food Networks. In: Kitchin, R., Thrift, N.: *International Encyclopedia of Human Geography*, Elsevier, Oxford, p. 208-220.

GUTHRIE, J., GUTHRIE, A., LAWSON, R., CAMERON, A. (2006): Farmers' markets: The small business counter-revolution in food production and retailing. *British Food Journal*, 108, no. 7, p. 560–573.

HERRSCHEL, T. (2007): Between difference and adjustment – The re-/presentation and implementation of post-socialist (communist) transformation. *Geoforum*, 38, no. 3, p. 439–444.

HOLLOWAY, L., KNEAFSEY, M., COX, R., VENN, L., DOWLER, E., TUOMAINEN, H. (2007): Possible food economies: other food networks and the constitution of “alternative” producer-consumer relations. In: Maye, D., Holloway, L., Kneafsey, M.: *Alternative Food Geographies: representation and practice*, Elsevier, Oxford, p. 77-93.

HORSKÁ, E., ÜRGEOVÁ, J., PROKEINOVÁ, R. (2011): Consumers' food choice and quality perception: Comparative analysis of selected Central European countries. *Agricultural Economics – Czech*, 57, no. 10, p. 493–499.

- HOWARD, M. M. (2003): *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge University Press, Cambridge, 206 p.
- HUBBARD, P. (2009): Consumption. In: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, p.: *The Dictionary of Human Geography*. 5th edition. Wiley-Blackwell, Oxford, 1072 p.
- ILBERY, B., MAYE, D. (2006): Retailing local food in the Scottish–English borders: A supply chain perspective. *Geoforum*, 37, no. 3, p. 352–367.
- ILLNER, M. (1996): Post-communist transformation revisited. *Czech Sociological Review*, 4, no. 2, p. 157–169.
- ISENHOUR, C. (2011): Can consumer demand deliver sustainable food? Recent research in sustainable consumption policy and practice. *Environment and society: Advances in Research*, 2, no. 1, p. 5-28.
- JAROSZ, L. (2008): The city in the country: Growing alternative food networks in Metropolitan areas. *Journal of Rural Studies*, 24, p. 231-244.
- JEHLIČKA, P., KOSTELECKÝ, T., SMITH, J. (2013): Food Self-Provisioning in Czechia: Beyond Coping Strategy of the Poor: A Response to Alber and Kohler's 'Informal Food Production in the Enlarged European Union' (2008). *Social Indicators Research*, 111, no. 1, p. 219-234.
- KIRWAN, J. (2004): Alternative strategies in the UK agro-food system: interrogating the alterity of farmers' markets. *Sociologia Ruralis*, 44, no. 4, s. 395-415.
- KLOPPENBURG, J., HENDRICKSON, J., STEVENSON, G. W. (1996): Coming into the foodshed. *Agriculture and Human Values*, 13, no. 3, p. 33-42.
- KUČERA, P. (2015): Konec českých potravin z Polska. Pravidla pro označení původu se zpřísní, rozhodla vláda. *Aktuálně.cz*, *Economia*, a.s. [Http://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/konec-ceskych-potravin-z-polska-pravidla-pro-oznaceni-puvodu/r~c77ea654a7d511e5bfa90025900fea04](http://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/konec-ceskych-potravin-z-polska-pravidla-pro-oznaceni-puvodu/r~c77ea654a7d511e5bfa90025900fea04) (Last accessed 24. 1. 2016.)
- MARSDEN, T., BANKS, J., BRISTOW, G. (2000): Food Supply Chain Approaches: Exploring their Role in Rural Development. *Sociologia Ruralis*, 40, no. 4, p. 421-438.

MCEACHERN, M. G., WARNABY, G., CARRIGAN, M., SZMIGIN, I. (2010): Thinking locally, acting locally? Conscious consumers and farmers' markets. *Journal of Marketing Management*, 26, no. 5-6, p. 395-412.

MURPHY, A. J. (2011): Farmers' markets as retail spaces. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 39, no. 8, p. 582-597.

RENTING, H., MARSDEN, T., BANKS, J. (2003): Understanding alternative food networks: exploring the role of short food supply chains in rural development. *Environment and Planning A*, 35, no. 3, p. 393-411.

RENTING, H., SCHERMER, M. ROSSI, A. (2012): Building Food Democracy: Exploring Civic Food Networks and Newly Emerging Forms of Food Citizenship. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 19, no. 3, p. 289–307.

RENTING, H., WISKERKE, H. (2010): New Emerging Roles for Public Institutions and Civil Society in the Promotion of Sustainable Local Agro-Food Systems. WS4.4 – Transitions towards sustainable agriculture: From farmers to agro-food systems. 9th European IFSA Symposium, 4-7 July 2010, Vienna (Austria). [Http://ifsa.boku.ac.at/cms/fileadmin/Proceeding2010/2010_WS4.4_Renting.pdf](http://ifsa.boku.ac.at/cms/fileadmin/Proceeding2010/2010_WS4.4_Renting.pdf) (Last accessed 12. 12. 2015.)

SAGE, C. (2012): *Environment and food*. Routledge, Abingdon, Oxon, UK, 336 p.

SEYFANG, G. (2006): Conscious consumer resistance? Local organic food networks versus the supermarkets. CSERGE Working paper EDM 2006-14. [Http://cserge.ac.uk/sites/default/files/edm_2006_14.pdf](http://cserge.ac.uk/sites/default/files/edm_2006_14.pdf) (Last accessed 19. 11. 2013.)

SMITH, J., JEHLIČKA, P. (2007): Stories around food, politics and change in Poland and the Czech Republic. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32, no. 3, p. 395–410.

SMITHERS, J., LAMARCHE, J., JOSEPH, A. E. (2008): Unpacking the Terms of Engagement with Local Food at the Farmers' Market: Insights from Ontario. *Journal of Rural Studies*, 24, no. 3, p. 337-350.

SOPER, K. (2004): Rethinking the "Good Life": The Consumer as Citizen. *Capitalism Nature Socialism*, 15, no. 3, p. 111-116.

SPILKOVÁ, J. (2012): *Geografie maloobchodu a spotřeby: Věda o nakupování*. Karolinum, Praha, 245 p.

SPILKOVÁ, J., FENDRYCHOVÁ, L., SYROVÁTKOVÁ, M. (2013): Farmers' markets in Prague: a new challenge within the urban shoppingscape. *Agriculture and Human Values*, 30, no. 2, p. 179-191.

SPILKOVÁ, J., PERLÍN, R. (2013): Farmers' markets in Czechia: Risks and possibilities. *Journal of Rural Studies*, 32, p. 220-229.

SYROVÁTKOVÁ, M. (2016): The adoption of a local food concept in post-communist context: Farm shops in Czechia. *Norsk geografisk tidsskrift - Norwegian journal of geography*, 70, no. 1, p. 24-40.

SYROVÁTKOVÁ, M., HRABÁK, J., SPILKOVÁ, J. (2015): Farmers' markets' locavore challenge: The potential of local food production for newly emerged farmers' markets in Czechia. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 30, no. 4, p. 305–317.

SYROVÁTKOVÁ, M., SPILKOVÁ, J. (2015): Authenticity threats on farmers' markets: A lesson gained from Ireland. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 59, no. 1, p. 5-20.

TREGGAR, A. (2011): Progressing knowledge in alternative and local food networks: Critical reflections and a research agenda. *Journal of Rural Studies* 27, no. 4, p. 419–430.

VENN, L., KNEAFSEY, M., HOLLOWAY, L., COX, R., DOWLER, E., TUOMAINEN, H. (2006): Researching European 'alternative' food networks: some methodological considerations. *Area*, 38, no. 3, p. 248–258.

VOKURKOVÁ, K. (2014): Česko je rájem nákupních center, potvrzuje nové porovnání. *Aktuálně.cz. Economia*, a.s. [Http://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/cesko-je-rajem-nakupnich-center-potvrzuje-nove-porovnaní/r~ec450ae04adf11e4973a002590604f2e](http://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/cesko-je-rajem-nakupnich-center-potvrzuje-nove-porovnaní/r~ec450ae04adf11e4973a002590604f2e) (Last accessed 20. 11. 2015.)

WATTS, D. C. H., ILBERY, B., MAYE, D. (2005): Making reconnections in agro-food geography: alternative systems of food provision, *Progress in Human Geography*, 29, no. 1, p. 22-40.

WINTER, M. (2003): Embeddedness, the new food economy and defensive localism. *Journal of Rural Studies*, 19, no. 1, p. 23–32.

WITTMAN, H., BECKIE, M., HERGESHEIMER, C. (2012): Linking local food systems and the social economy? Future roles for farmers' markets in Alberta and British Columbia. *Rural Sociology*, 77, no. 1, p. 36–61.

ANNEX 1: CURRICULUM VITAE

MARIE SYROVÁTKOVÁ

marie.syrovatkova@natur.cuni.cz

EDUCATION

- 2010 – doctoral study, subject Social geography and regional development, Faculty of Science, Charles University in Prague
- 2008 – 2010 master study, subject Social geography and regional development, Faculty of Science, Charles University in Prague
- 2005 – 2008 bachelor study, subject Geography and cartography, Faculty of Science, Charles University in Prague

STUDY ABROAD

- September 2012 – August 2013 **National University of Ireland, Galway**, Erasmus practical internship, Ireland
- August 2009 – January 2010 **University of Sheffield**, Erasmus study period, United Kingdom

WORK EXPERIENCES

- January 2015 – **McDonald's ČR**: expansion analyst
- September 2013 – May 2014 **L'Oréal**: internship in logistics (demand planning)
- May 2011 – July 2012 **INCOMA GfK, s.r.o.**: market research analyst

PARTICIPATION ON RESEARCH GRANTS

Geography of alternative food networks and sustainable consumption

- Project number: P404/12/0470, standard project
- Principal investigator: Doc. RNDr. Bc. Jana Spilková, Ph.D.
- Realization: 2012-2015
- Grant authority: GAČR

Multifunctionality of Czech agriculture: regional typology and farmers' behaviour

Project number: GAUK834313, doctoral project
Principal investigator: Mgr. Jiří Hrabák
Realization: 2013-2014
Grant authority: GAUK

Geography and retail: shopping phenomenon in post-communist society and its space

Project number: GP205/08/P190, postdoctoral project
Principal investigator: Doc. RNDr. Bc. Jana Spilková, Ph.D.
Realization: 2008-2010
Grant authority: GAČR

The analysis of the relation of youth health risk behavior and sociogeographical determinants of the environment

Project number: NT /12118-5
Principal investigator: doc. RNDr. Dagmar Dzúrová, CSc.
Realization: 2011-2015
Grant authority: Internal Grant Foundation of the Ministry of Health of the Czech Republic (IGA CR)

Evaluating the impact of structural policies on health inequalities and their social determinants and fostering change (Sophie)

Project number: 278173
Principal investigator: doc. RNDr. Dagmar Dzúrová, CSc.
Realization: 2011-2014
Grant authority: Seventh Framework European Programme

RESEARCH NETWORKING AND MEMBERSHIP IN PROFESSIONAL ASSOCIATIONS

od 2010 member of working group **Research Centre on Health, Quality of Life and Lifestyle in a Geodemographic and Socioeconomic Context (GeoQol)**
od 2011 member of Czech Geographical Society (CGS)
od 2014 member of **Národní kontaktní centrum – gender a věda (NKC club)**

ACADEMIC ACTIVITIES

- organization of excursions for students of National University of Ireland, Galway in Prague (2013 and 2014)
- occasional teaching in modules Geography of retail and services and Statistical data analysis

ANNEX 2: SELECTED PUBLICATIONS

SYROVÁTKOVÁ, M. (2016): The adoption of a local food concept in post-communist context: Farm shops in Czechia. *Norsk geografisk tidsskrift - Norwegian journal of geography*, 70, č. 1, s. 24-40.

SYROVÁTKOVÁ, M., SPILKOVÁ, J. (2015): Authenticity threats on farmers' markets: A lesson gained from Ireland. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 59, č. 1, s. 5-20.

SYROVÁTKOVÁ, M., HRABÁK, J., SPILKOVÁ, J. (2015): Farmers' markets' locavore challenge: The potential of local food production for newly emerged farmers' markets in Czechia. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 30, č. 4, s. 305-317.

SPILKOVÁ, J., FENDRYCHOVÁ, L., SYROVÁTKOVÁ, M. (2013): Farmers' markets in Prague: A new challenge within the urban shopping landscape. *Agriculture and human values*, 30, č. 2, s. 179-191.

SYROVÁTKOVÁ, M. (2012): Kdo jsou zákazníci farmářských trhů v Praze? *Moderní obec*, February 2012, s. 46.

SYROVÁTKOVÁ, M. (2012): Supply and social functions of village shops: Accessibility to basic services in rural areas. Accessible at <https://www.box.com/s/7251b7d8b15482818700#/s/7251b7d8b15482818700/1/257186862>.

HRABÁK, J., SYROVÁTKOVÁ, M. (2012): Konference "Farmářské trhy - módní výstřelek nebo vzkříšená tradice?". *Informace České geografické společnosti*, 31, 1, s. 57-58.

In print

SYROVÁTKOVÁ, M., SPILKOVÁ, J.: Farmářské trhy: klasika v „alternativním“ hávu? In SPILKOVÁ, J.: *Alternativní potravinové sítě*. (in print)

SYROVÁTKOVÁ, M.: Farmářské obchody: expanze nebo ztráta autenticity alternativních potravinových sítí? In SPILKOVÁ, J.: *Alternativní potravinové sítě*. (in print)